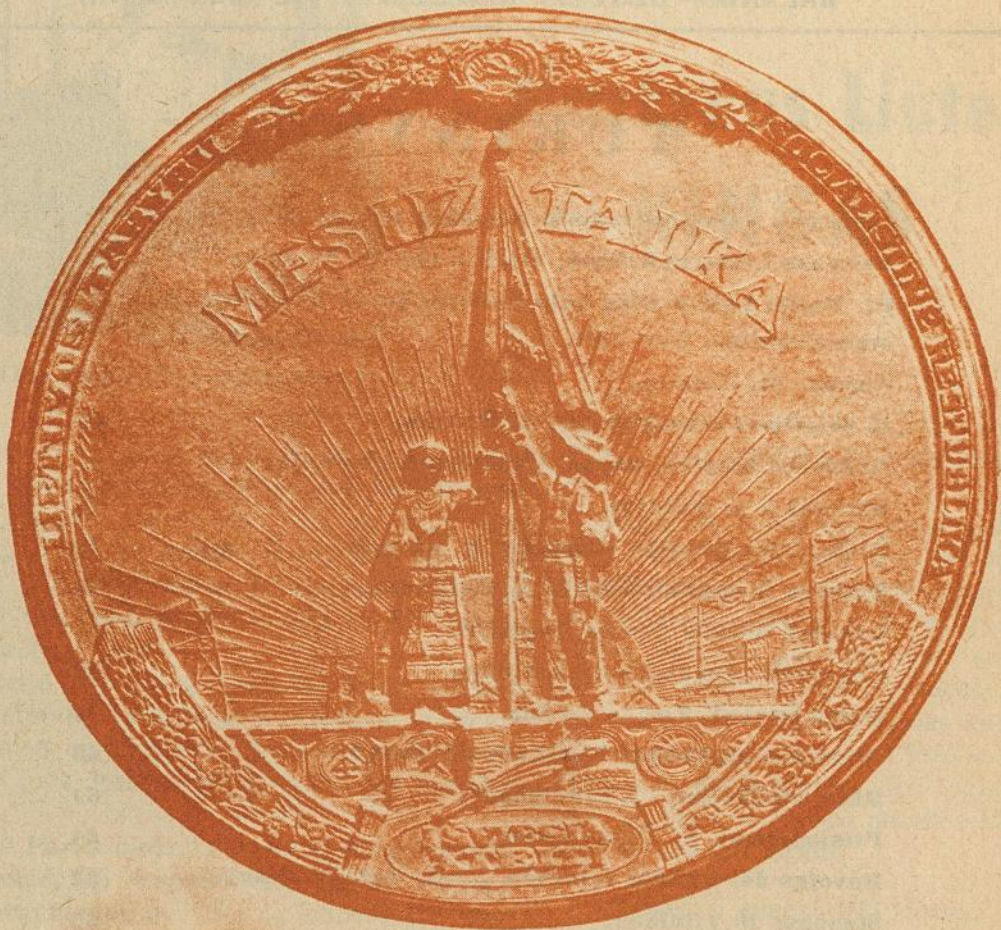

ŠVIESA

No. 2

BALANDIS - GEGUŽIS - BIRŽELIS

1968 M.

P. RIMŠA. Mes už taiką. 1949 m.

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

No. 2

BALANDIS - GEGUŽIS - BIRŽELIS (APRIL - MAY - JUNE)

XXXIV

TURINYS

Jungtinės Valstijos rasinių santykių audroje.	35
Martynas Liuteris Kingas. Dail. Rudolfas Baranikas.	35
Dr. Martin Luther King kaip masinė kovos už teisingumą organizatorius. Gus Hall.	41
Namas. St. Zienius.	42
Iš netolimos praeities. Dr. A. Petrika.	43
Nežinomo kareivio kapas. Eduardas Miezėlaitis.	47
Marksas ir jo mokslas.	49
Profesorius Bronius Pranskus. R. Šarmaitis.	50
Brangus ir neužmirštamas. K. Bogdanas.	56
Lietuvė Motina. Janina Degutytė.	58
Pagonybė. Jonas Marcinkevičius.	58
Daina žmogui. Romas Alekna.	59
Ar galima kryptingai keisti paveldinumą?	60
Mūsų vieškeliai. J. Strielkūnas.	61
Prisiminimai. K. Žakevičienė.	61
Kovojęs dėl muzikų teisybės. ., O. Maksimaitienė.	62
Steponas iš Vilniaus.	63
Moteryų choras "Aidas".	63
LLD reikalai. Ieva Mizarienė.	64

Jungtinės Valstijos rasinių santykių audroje

Dr. Martin Luther Kingo nužudymas sukėlė rasiniuose santykiuose audrą, kuriai lygios Jungtinės Valstijos dar nebuvo mačiusios. Visi esame paliesti. Apie susidariusią padėtį reikia visiems rimčiausiai pagalvoti.

Šiam klausimui plačiau nušviesti nemažai kalbame ir šiame "Šviesos" numeryje. Mes manome, kad mūsų bendradarbio dailininko Rudolfo Baraniko straipsnis ir įžymiojo Amerikos pažangiosios visuomenės vado, K. P. generalinio sekretoriaus Gus Hall kalba, pasakyta š. m. balandžio 11 dieną New Yorko Kolegijos studentams, kuriuos šiame numeryje spausdiname, dabartinę situaciją visapusiškai apibūdina.

REDAKCIJA

DAIL. RUDOLFAS BARANIKAS

Martynas Liuteris KINGAS

1955 metų gruodžio 1 dieną Montgomery mieste Alabamos valstijoje centrinėmis gatvėmis riedėjo autobusas. Jame, tarp kitų keleivių, buvo ir senyva negrė siuvėja Rosa Parks. Ji grįžo namo iš darbo ir sėdėjo, kaip tai tuo laiku turėjo sėdėti negrai keleiviai, autobuso gale.

Vienoje stotyje į autobusą įlipo būrelis naujų keleivių. Keli negrai atsistojo ir užleido sėdynes baltiesiems. Baltas vyriškis prišartino prie Rosos ir lyg laukė jos atsistojant.

Rosa Parks niekad nebuvo ypatingai kovinga moteris, ji nepriklausė jokiai kovingai negrų organizacijai. Bet tą minutę jos nuovargis susiliejo su per ilgus metus kentėjais pažeminimais, ir ji momentaliai nutarė: ji NEATSIKELS. Nepadėjo vairuotojo grąsinimai, nepadėjo ir policija. Rosa Parks liko sėdėti, kol ji iš autobuso buvo jėga išstumta!

ISTORINIS BOIKOTAS

Sekančią dieną Montgomery autobusai kur-savo kaip paprastai, bet jie buvo apytušti. Vietiniai negrai spontaniškai paskelbė autobusų boikotą. Jie ėjo į darbą pėsti, jie susikimšę važiavo pasenusiuose automobiliuose, jie rado kitokius būdus pasiekti darbo vietas. Jie paskelbė: boikotas tęsis, kol Montgomery miestas nepaskelbs, kad visi keleiviai, kokia bebūtų jų odos spalva, turi lygią teisę sėdėti, kur jie nori, ir niekas neturi teisės reikalauti sėdynę užleisti kitam.

Boikotas tęsėsi 381 dieną. Rosa Parks, paklausta laikraštiniuko, ar ji nepavargsta kasdien eidama pėsčia dirbti, atsakė fraze, kuri pagarsėjo visoje Amerikoje:

"Mano kojos pavargsta, bet siela — ne..."

Martin Luther King

1929 - 1968

Boikotas laimėtas, miestas ir autobusų kompanija nusileido.

To boikoto vadovu buvo pastorius MARTYNAS LUTERIS KINGAS (Martin Luther King, Jr.), tada buvęs tik 26 metų.

KAS BUVO M. L. KINGAS?

Jis gimė 1929 metais Georgijos valstijos Atlanto mieste. Tėvas yra baptistų pastorius, motina — negrų pradinės mokyklos mokytoja. Palyginus su pačių neturtingiausių Pietų negrų vaikų gyvenimu, mažojo Martyno nebuvo toks jau sunkus. Jis lankė mokyklą ir vėliau universitetą. Bet pastoriaus ir mokytojos sūnus ar ne — jaunas Martynas patyrė, ką patirdavo ir žymia dalimi dar šiandien patiria negrai Pietuose ir, dalinai, Šiaurėje: diskriminaciją kiekviename žingsnyje: ten negali užteiti, čia negali atsisėsti, čia tau ne vieta, traukis iš kelio, juoduk, ne tau į mane taip kalbėti...

Martyno tėvas, Martin Luther King, Sr., ne tik pastorius, bet ir susipratęs žmogus. Tiesa, kovingumo sūnui neskiepijo, bet skiepijo tam tikrą savigarbą, pasididžiavimą negrų istorija ir kultūra. Jaunas Martynas nuėjo toliau.

MOKĖSI IR STUDIJAVO

Teologijos seminarijoje Bostone, kur balti ir negrai jau studijavo kartu, Kingas daug skaitė ir susipažino ne tik su protestantiška tikyba, bet ir su filosofija. Jis skaitė Hegelį, Marksą, Gandį, Thoreau. Su Hegelio filosofija jis sutiko, iš Markso jis daug pasimokė, bet jo nuotakai ir dar iš vaikystės įgytiems nusistatymams labiausiai tiko Gandžio "taikingo pasipriešinimo" filosofija. Jis svajoto tapti Amerikos negrų Gandžiu, "vesti iš Egipto vergovės į Kanano žemę," kaip tai sakoma biblijoje.

Kingas iki paskutinės savo gyvenimo dienos liko tikinčiu protestantu ir Gandžio filosofijos sekėju. Bet gyvenimas jį daug ko pamokė ir žymia dalimi patvirtino jam ir tą, ką jis jaunas būdamas skaitė Markso raštuose. Jis ėjo į kalėjimus kaip tikras kovotojas. Jis suprato, koks Amerikai pražūtingas yra Vietna-

mo karas, kad negrai turi sudaryti kovingą sąjungą su baltąja biednuomene, su kovingesnėmis darbo unijomis.

Taip, Martynas Luteris Kingas ne tik mokė mases, bet ir pats mokėsi iki paskutinės dienos, — jis pasiliko gyvenimo mokiniu, nors jau buvo Nobelio premijos laimėtojas.

Bet grįžkime prie jo biografijos.

SCLC IR SNCC

Per ilgus dešimtmečius Amerikos negrų kovai už lygias teises vadovavo NAACP (National Association for the Advancement of Colored People), kuris šiandien tebegyvuoja. Bet 1953 metais Kingas ir kiti negrų vadovai Pietuose jautė, kad jiems reikia kovingesnės organizacijos. Jie įsteigė SCLC (Southern Christian Leadership Conference). Jos priešakyje stoji jauni negrų protestantai pastoriai.

Norint suprasti jų rolę, reikia atsiminti, kad jau gerokai prieš tai nemaža dalis mažesnių (neturtingų) negrų bažnyčių Pietuose ir Šiaurėje tapo su liaudimi susirišusiais kovos ir vilties centrais.

Maždaug paraleliai su SCLC įsisteigė kita, dar kovingesnė organizacija SNCC, negrų studentų ir jaunuomenės organizacija, į kurią buvo priimami ir baltieji, kurie sutiko kovoti už tuos pačius tikslus. Tai vadovaujant SCLC ir SNCC vyko tos heroiškos atminčios kovos už integraciją ir lygias teises pietinėse valstijose, per kurias savo gyvastis padėjo daug kovotojų, įskaitant ir nemenką skaičių baltųjų, kurie veikė kartu su negrais. Ir kaip tik per tas kovas Kingas visam pasauliui pagarsėjo.

Jis buvo apie 20 kartų kalintas. Jo gyvybė buvo nuolatiname pavojuje. Bet jis buvo visur, kur kova jį šaukė. Jis buvo Selmoje, jis buvo Atlantoje, jis buvo Chicagoje, Visur, kur kova už negrų lygybę užvirdavo, Kingas atvykdavo, tai kovai suteikti viltį, kryptį ir vadovybę.

Kaip puikus oratorius, Kingas visur galėjo sutraukti dideles minias. Jo kalbos visuomet buvo tam tikra politinės oratorijos ir religiniai-mesajiško pamokslo kombinacija. Jis toje pačioje kalboje galėjo gvildinti mūsų

militarizmo rolę Vietname ir baigdamas eks-tazėje sušukti: "Pagaliau laisvi, pagaliau laisvi, Dievuli, Aukščiausias, pagaliau laisvi būsim!"

Rasistai ir reakcininkai jo baisiai neap-kentė, bet, iš kitos pusės, ne tik negrai, o ir bendrai liberališkai nusiteikusiai sluoksniai pradėjo į jį žiūrėti kaip į vieną žymiausių Amerikos žmonių. Pasauliniu mastu jis buvo pagerbtas Nobelio taikos premija.

LIAUDIES VADAS

Kuomet 1964 metais šimtai tūkstančių negrų ir baltų suplaukė į Washingtoną, į didįjį "žygį už lygias teises", Kingas jau buvo ne-ginčijamas Amerikos negrų lyderis. Jo kal-ba, pasakyta prie Lincolno paminklo, jau nuė-jo Amerikos istorijon. — Aš turiu svajonę, — sakė jis, — kad kada nors Georgijos raudono molio laukuose ir Mississipi medvilnės plo-tuose, Alabamos slėniuose ir Virginijos kal-vose, buvusių vergų ir buvusių vergvaldžių vaikai kartu žais brolybėje, kad mano vaikai bus vertinami ne pagal jų odos spalvą, bet pagal jų žmogišką charakterį... Aš svajo-ju..."

Aš atsimenu tą saulėtą popietę Washing-tone, kuomet melodiškas, galingas Kingo bal-sas riedėjo per šimtatūkstantinę minią, per vandenėlį tarp Lincolno ir Washingtono pa-minklų. Visos vėliavos buvo nuleistos, visi transparantai ir iškabos nuleistos, visi veidai atkreipti į Lincolno paminklo laiptus, nuo ku-rių plaukė Kingo balsas. Kiekvienas jautė, kad tai istorinė valanda, apie kurią būsimos, laisvos ir lygios Amerikos vaikai mokysis iš istorijos vadovėlių.

Nuo tos dienos iki to graudaus ketvirtadie-nio, kuomet žudiko kulka ketveri metai vėliau nutraukė Kingo gyvybės siūlą, daug kas Ame-rikoje pasikeitė. Pravesta nemenkai refor-mų, bet pagrindinai mažai kas pagerėjo. Ko daugiau, nepasitenkinimas, apmaudas, pasi-ryžimas toliau kantriai nelaukti, augo ir te-beauga Amerikos didmiesčių getuose. Ne pietinėse valstijose, o New Yorko, Washingto-no, Detroito ir kitų didmiesčių negrų kvarta-luose, kur dabar gyvena Amerikos negrų dau-guma, rusena galimų sukilimų ugnis.

Kokią rolę Kingas vaidino per paskutinius ketverius metus? Ją apibūdinti nelengva.

SU TAIKOS JUDEJIMU

Iš vienos pusės, Vietnamo karo plėtimas Amerikoje sukėlė galingą taikos judėjimą. Ir Kingas prie jo prisidėjo. Jis suprato, kad kova už lygias teises ir kova už taiką faktinai yra ta pati kova. Jis smerkė karą Vietname, sveikino taikos šalininkų konferencijas, prita-rė jaunuoliams, kurie atsisako Vietname ka-riauti. Iš kitos pusės, tarp Kingo ir pačių kovingiausių elementų negrų getuose atsiradė tam tikra praraja. Tokie "Juodosios jėgos" skelbėjai kaip Stockley Carmichael tvirtino, kad Kingo religinis pacifizmas ir "meilės priešui" teorija dabar beverčiai. Ir teisybė, kad Kingas, kuris prieš ketveris metus galėjo kalbėti plačioms negrų masėms, buvo ne labai laukiamas svečias pačiuose getuose, kur jau-ni, kovingesni vyrai kalba kalba, kuri yra daug suprantamesnė gatvių kampuose.

Bet Kingas savo darbą tęsė. Apie tuos kovingesnius elementus Kingas tik tiek sakė: "Aš jų nekaltinu — ir jiems yra vietos."

Tuo tarpu Kingas priėjo ir kitos išvados: negrų problema Amerikoje faktinai yra bied-nuomenės problema, o biednuomenė apima ir kai kuriuos baltuosius. Praeitais žiemos pa-baigoje jis paskelbė "Biednųjų žmonių žygį į Washingtoną", kuris turėjo įvykti balandžio mėnesį. Jis jau buvo pradėjęs jį organizuoti, ir dabar tie planai vykdomi jo pasekėjų.

Tuo pačiu laiku Kingas atkreipė dėmesį į Memphiso (Tenn. valstijos) sanitacijos dar-bininkų streiką. Tie darbininkai, kurie beveik visi negrai, streikavo prieš nepakenčiamas darbo sąlygas, už aukštesnes algas ir unijos pripažinimą. Vienas darbininkas taip apibū-dino sąlygas, prieš kurias jie sustreikavo:

"Mes turime valgyti pietus prie savo sa-nitacijos sunkvežimių. Jeigu mes tuo laiku dirbame baltuose rajonuose, mes net negali-me užteikti kur nors rankų nusiplauti. Ir taip mes valgome atsivežtą maistą prie dvokiančių sunkvežimių, bandydami rankomis nepaliesiti to maisto. Grįžę iš darbo ir pastatę sunkve-žimį vietoje, mes neturime vietos nusiprausti

arba pakeisti darbo drabužių. Ir taip mes dvokdami vykstame namo. Ponas Loebas (miesto burmistras), kaip matyti, mėgsta mus taip paniekinti. O algos? Žinote, aš tiek mažai uždirbu, kad galėčiau gauti pašalpą kaip bedarbis!"

Streikas tęsėsi kelis mėnesius. Kingas atvyko, kaip jis darydavo kitais panašiais atvejais, priduoti negrams drąsos ir įkvėpimo. Jis vadovavo protesto žygiui, po kurio policija į išsiskirstančius negrus šaudė, nušaudama vieną jaunuolį. (Jaunuolis buvo beginklis. Liūdininkai sako, kad jie matė, kaip jis su iškeltomis rankomis pasidavė policininkui, kuris jį vaikė, bet policininkas jį visvien nušovė. Policininko pavardė žinoma, bet jis laisvas, netardomas ir nekaltinamas!)

KETVIRTADIENIO VAKARAS

Balandžio 4-os vakare dr. Kingas ir keli jo artimi draugai, tarp jų pastorius Abernathy, stovėjo ant balkono kukliame Memphiso viešbutyje. Jie buvo pasiruošę vykti į mitingą; Kingas kalbėjo į jauną dainininką, kurio jis prašė mitinge giedoti tam tikrą kovingai-religinę negrų "spiritual" giesmę. Skersai gatvės sename apleistame viešbutyje-bendrabutyje slėpėsi gerai užkonspiruotas baltas rasis. Jo rankose buvo šautuvas su binokliu prietaisu, kuris užtikrins, kad kulka savo taikinį pasieks...

Daugelis amerikiečių jau buvo grįžę iš darbo ir ruošėsi sėstis prie vakarienės stalo. Daug dar tebevažiavo traukiniuose, autobusuose, nuosavose mašinos. Per televizorius, per radijus, per tranzistorius, jie išgirdo trumpą žinią: Daktaras Kingas pašautas Memphise... Jo gyvybė pavojuje!

Po valandos: Dr. Martin Luther King, Jr. mirė...

Harlemo gatvių kampuose New Yorke jauni negrai pradėjo rinktis. Newarko gete užviešpatavo tylą lyg prieš audrą. Pagal senokai paruoštą planą, policijos automobiliai pradėjo riedėti per negrų kvartalus visuose Amerikos didmiesčiuose. Praeiviai galėjo pastebėti, kad policininkai su savimi turi šalmus, kuriuos jie pasiruošę užsidėti....

GEDULO MITINGAS

Mes žinome sekančios savaitės įvykius. Gili širdgėla, rėžiantis skausmas ir apmaudas apgaubė negrų mases ir daugelį pažangiau jaučiančių baltųjų. Penktadienio rytą apie pirmą valandą mūsų bute suskambėjo telefonas. Skambino iš taikos organizacijų centro: rytoj (kalbėtojas manė, kad dar ketvirtadienis, nors jau buvo po pusiaunakčio) mitingas Central parke... Skambinkite kitiems...

Nors mitingas buvo greitomis suorganizuotas, jis buvo didelis. Apie du trečdaliai dalyvių buvo balti, daugiausia radikalus jaunimas, kitas trečdalis — jauni negrai. Estradoje — įvairių radikalių organizacijų lyderiai, juodi ir balti.

Pirmininkas atidaro mitingą. Jis žilagalvis unijistas, pažangaus District 65 veikėjas. Jis sako:

"Ilgai su savimi debatavau, ar man, baltam, tinka atidaryti šį susirinkimą. Bet nusprendžiau, kad taip, nes čia ne vien juodųjų problema, čia darbo žmonių problema..."

Minioje pasigirsta protesto šauksmai: ne! ne! Estradoje sujudimas. Keli jauni negrai nacionalistai apsupa kalbėtoją. Jie ką tai jam kalba, kalba draugiškai, bet įtikinančiai, vienas padeda ranką ant kalbėtojo peties. Jis pasitraukia į šoną ir pirmininkavimą perima jauna negrė. Ji prabyla:

"Broliai, sesės ir bičiuliai..."

Minioje pritariantis juokas. Visi supranta jos prasmę: broliai ir sesės — tai negrai, o balti, kurie atėjo protestuoti — jie tik bičiuliai, nes ne jiems jausti tą gilų skausmą, kurį jaučia patys negrai.

Policija kur tai už krūmų nerodo savo veido. Su šia jauna minia susikibti šį penktadienio rytą nebūtų malonu....

Mieste, kaip visur Amerikoje, nuleistos vėliavos.

Prezidentas Johnsonas hipokritiškai paskelbė oficialią liūdesio dieną...

PAMOKŲ PILNA SAVAITĖ

Ką parodė istorinė savaitė po Kingo nušovimo? Galime pasidaryti kai kurių išvadų.

Martin Luther King su žmona priima Nobelio Taikos premiją.

Valdžia prie liudėsio oficialiai prisidėjo dviem sumetimais: kiek galima nuraminti negrų pagiežą ir kiek įmanoma iškraipyti tikrą Kingo rolę. Atsiminkime, kad nei prezidentas Johnsonas, nei viceprezidentas Humphrey, kuris dalyvavo Kingo laidotuvėse, nei kiti valdžios šulai NEI VIENU ŽODELIU NEPRISIMINĖ KINGO ROLĖS KOVOJE UŽ TAIKĄ VIETNAME. Taigi, jie garbino tik pusę Kingo rolės, civilinių teisių siekimo pusę. Bet ir tos pusės jie pabrėžė tik pusę: ne kovingumą, o "taikingo pasipriešinimo" filosofiją. Kitaip sakant, jie pabrėžė ketvir-

tadalį Kingo rolės, bandydami užtušuoti tris ketvirtadalius! —

Negrų masės?!

Negrų masės atsakė išstojimais, kurie kai kur privedė prie kraujo praliejimo. **BET PRALIETAS KRAUJAS IR VĖL BUVO BEVEIK VIEN NEGRŲ.** Apie 40 negrų nušauta, daugiausia Chicagoje ir Washingtone. Spauda rėkė apie "riaušes", "padegimus" ir "grobimus". Bet jeigu toje pačioje spaudoje skaitome smulkmenas, mes randame, kad tikrieji riaušininkai buvo baltieji rasistai, o kartais ir rasistinė policija.

Tiesa, kad getuose jauni negrai padeginėjo lūšnynus, ir kad tuo pasinaudodami kai kurie elementai įsilaužė į krautuves ir savinosi prekes, kaip tai paprastai vyksta neramumų laiku bet kur pasaulyje. Bet kur tik policija mirtinai pašovė ar nušovė negra, buvo aiškina, kad jis buvo "įtartas grobime". Daugelyje vietų policija nušovė kaip tik tuos jaunus susipratusius negrus, kurie ragino prie labiau drausmingo, tikslingo protesto. Trentone nušautas 19 metų jaunuolis, seminarijos studentas, kuris ragino minią neįsivelti į krautuvių grobstymus, o demonstruoti prie policijos stoties. Kansase nušautas negras, kuris ramiai vaikščiojo gatve. Chicagoje policija tvirtina, kad į ją buvo šaudoma, bet kažkodėl niekas niekad į ją nepataikė... Ir taip toliau, ir taip toliau.

Tik New Yorko Harleme, kur labiau liberališka miesto administracija bent kiek "pasimokė" iš paskutinių kelių karštų vasarų ir

įsakė policijai be reikalo nešaudyti — išvengta kraujo praliejimo!

Kas toliau? Jeigu Kingo žudikas ir bus sugautas, Amerikos negrai visvien jaučiasi, kad valdžios akyse negrų gyvybė vistiek yra bevertė. Šimtai ŽINOMŲ ŽŪDIKŲ laisvi vaikšto Amerikos žeme. Laisvas žudikas, kuris Mississippi valstijoje nužudė Eversą; laisvas šerifas, kuris atsakingas už trijų civilinių teisių kovotojų mirtį; laisvi KKK teroristai, kurie Birminghame suvaldyti rasistinio teroro, kol negrų masės kiekviename žingsnyje jaučia, kaip jų gyvenimas (dešimčia metų trumpesnis negu baltųjų dėl sunkių gyvenimo sąlygų) pilnas beviltiškumo ir skausmo, kol "gerasis gyvenimas", apie kurį tiek Amerikoje kalbama, netampa ir jų gyvenimu, joks Kingo garbinimas, joks vėliavų nuleidimas arba gedulingi koncertai nunistelbs fakto, kad Amerika rieda link katastrofos.

Dr. Martin Luther King kaip masinės kovos už teisingumą organizatorius

Dr. King tiesioginiai nesiūlė nuversti kapitalizmo, neigi jis žiūrėjo į socializmą kaip pagrindinę priemonę mūsų problemoms išspręsti. Bet jis neatmetė nuvertimo kapitalizmo ir įsteigimo socializmo kaip vienos galimybių toms problemoms išspręsti. Jis to būdo nepuoselėjo, bet jį priėmė kaip galimą užbaigą to judėjimo, kuriam jis vadovavo.

Dr. King pasirinko taikų kelią. Bet jis neskelbė pasyvumo, neigi priėmė "status quo", t. y., kad viskas būtų palikta taip, kaip yra. Jis nebuvo tik neteisingumo stebėtojas. Jis buvo kovotojas, organizatorius prieš neteisingumą.

Dr. King daug davė. Bet vienas dalykas geriausiai išryškina mums jo pastarųjų trylikos metų gyvenimą. Tas pagrindinis dalykas nusidriekia per jo visą veiklą. Ir kaip tik tas padarė jį vienu didžiausių žmonių visoje isto-

GUS HALL

rijoje. Ir kaip tik tas sudaro jo gyvenimo pamoką mums.

Tai buvo jo tikėjimas masine veikla, kovinga, organizuota milijonų veikla kaip jėga už progresą, ir jo pilnutinis tokia veikla pasitikėjimas bei sugebėjimas ją organizuoti. Tai buvo vyriausias jo įrankis. Ir tai buvo jo atestatas į didingumą. Jis vadovavo žygiuojančioms masėms Montgomery, Saleme, Washington, Memphis, Chicagoje, Sheep Meadow.

Dr. King buvo gerai išmokęs pagrindinę kiekvienos revoliucijos, kiekvieno pirmyn žingsnio istorijoje pamoką. Ir tai taip pat yra kiekvienos nesėkmingos revoliucijos pamoka, būtent, kad pasisekimą nulemia pajėgimas išjudinti mases veiklai.

Taktika gali būti įvairi. Ji gali būti taiki arba netaiki. Ji gali būti prievartinga arba neprievartinga. Ji gali būti ginkluota arba neginkluota, visados priklausant nuo specifinės situacijos. Bet galutiniam analizei taktikos pasisekimą nulemia masės, masių kovos. Žmonės yra revoliucijos ir istorijos kūrėjai.

Diskutuoti taktiką, jos nesiejant su pajėgumu žmones išjudinti veiklai, yra laiko eikvojimas. Šią tiesą turėjo išmokti daugelis revoliucinių judėjimų. Tiems, kurie šios pagrindinės tiesos nesupranta, dr. King ir jo vadovaujamos masinės kovos buvo tik "užtvaras". Į civilinių teisių judėjimo pergales jie žiūri tik kaip palaikymą pasitikėjimo kapitalizmu.

Bet kova už reformas yra būtina revoliucinio proceso dalis.

Tuo būdu mes nežiūrime į dr. Kingo vestas kovas kaip į "užtvarą" ("skerspainę"). Jos yra judėjimai už žmogaus pažangą. Jos yra procesai, kurie neišvengiamai veda į revoliucinį perėjimą į socializmą.

Tačiau kai kas klausia: "O kaip su plėšikavimais riaušių metu?" Atsakymas turi būti: Šioje šalyje pagrindinis klausimas yra ne keletas krautuvių išplėšimas. Tikrasis klausimas yra: Kaip su didžiųjų korporacijų plėšikavimu, kaip su žmogus žmogaus išnaudojimo plėšikavimu, kaip su plėšikavimu, kurį atlieka rasistinė praktika, kaip su apiplėšimu taksais, kaip su apiplėšimu, kurį veda lušnynų viešpačiai (žemės ir namų savininkai) ir lušnynų supermarketai? Kaip su šiuo plėšikavimu, kuris praktikuojamas diena iš dienos, metai iš metų?

Tikrasis klausimas eina apie apiplėšimą, kuris sukuria tokias sąlygas, kurios pagimdo getus ir lušnynus. Susidorokime su šiuo plėšikavimu, ir anas kitas plėšikavimas išnyks! Turtuolis neturi jokios moralinės teisės plėšikauti. Turčiai susikūrė taip vadinamas "legales teises". Jie susikūrė sąvoką, kuri

apsaugo jiems jų teisę plėšikauti. Kalbėkime atvirai: Kapitalizmas yra plėšikiška sistema.

Tokia jau priimtos vertybių sąvokos ironija, kad aukos turi metai iš metų ramiai kentėti alkį, pažeminimą. Jie kasdien apiplėšinėjami. Iš jų gyvenimo išplėšiama sveikata, apšvieta, kultūra ir savigarba. Ir tai yra visuomenės užgirta. Bet kada tos aukos sukyla, kada jos imasi žygių prieš tikruosius plėšikus, iš visų kampų išsilieja riksmas: "Plėšikai! Netaip reikia kovoti!" O "Wall Street Journal" juos apšaukia kriminalistais.

Prieš keletą metų būdavo panašiai šaukiama prieš pikietavimą, prieš sėdimuosius streikus ir tt. Atsimenate, kai per didžiąją dipresiją bedarbiai pasiimdavo maisto, jie būdavo vadinami plėšikais.

Daug kalbama apie negrų teisę gintis. Bet ir čia tikrasis klausimas yra ne tas, kas kokių apsigynimui žingsnių imasi. Tikrasis klausimas yra: Kokie faktoriai priverčia negrų bendruomenėje imtis apsigynimo žygių. Pašalink skurdą, pašalink lušnynus, pašalink policijos brutališkumą, pašalink kolonialę padėtį, ir pačiam save ginti pagrindas išnyks. Tik tokia visuomenė, kuri suteikia lygią apsaugą visiems piliečiams, turi teisę uždrausti kam nors pačiam save ginti.

NAMAS

Tas namas rytą toks pageltęs,
Kaip gęstanti senatvė,
Kad jo iš tolo skuba lenktis
Tarsi mergaitė gatvė.

Tas namas vakare toks mažas,
Tarp didelių — toks vienas.
O žmonės lyg į korį neša,
Lyg medų neša dieną.

Paskui lange mėnulis telkšo
Ant kreivo debesėlio.
Per kiemą lydi vaiko verksmas
Ir protėvių šešėliai...

St. ZIENIUS

IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

Bruožai iš LSS istorijos

DR. A. PETRIKA

1965 m. sukako 60 metų nuo gimimo LIETUVIŲ SOCIALIŠTŲ SAJUNGOS organo "Kovos", kurios pirmasis numeris pasirodė 1905 m. gegužės mėn. 9 d. 1915 m. spalio mėn. 15 d. išleista dvigubas "Kovos" numeris, 42, 16-kos pusl. laida. Tai buvo JUBILIEJINIS NUMERIS, atžymintis dešimtmetinę lietuvių socialistų organizuoto sąjūdžio sukaktį Amerikoje. Tame numeryje memuarinio turinio straipsnius parašė K. Vidikas — V. Tauras, L. Prūseika, J. Šukys, St. Michelsonas, A. Žymontas, P. Kurkulis-Vardūnas, J. Baltrušaitis, J. Raulinaitis, V. Jakštys-Senas Vincas, V. Mickevičius-Kapsukas, J. B. Smelstoriū, Pr. Eidukevičius-A. Baranauskas (jis lankėsi Amerikoje 1909-10 ir 1913-14 m.), P. Grigaitis, C. H. Hermanas, M. Račiūtė-Hermanienė, F. J. Bagočius, J. Grinius, Barabošius-Jonas Nauzdžius, Merkinės Vaidila-R. Židžiūnas, J. V. Stalioraitis, A. Petrakis, Br. Laucevičius-Vargšas, Juozas Čerkevičius ("Rankpelnio" redaktorius, miręs Škotijoje 1915 m. gruodžio 1 d.), J. Stasiulevičius-Stilsonas, J. A. Bekampis — Ant. Mockaitis, V. Rudaitis ir kiti. Redakcija skundėsi, kad visų raštų ir dvigubam numery negalėjusi sutalpinti.

Dešimtmetinio "Kovos" ir LSS įkūrimo jubiliejaus proga amerikiečius sveikino Lietuvos socialdemokratų partijos Užsienio biuro vardu Jokūbas Daumantas-Plikis, Didžiosios Britanijos LSS Cent. Komiteto vardu V. Kapsukas ir kiti. Beletristinių vaizdėlių "Kovai" daug rašė Br. Vargšas, o politinio turinio šaržų (karikatūrų) jai duodavo gabus braižytojas Jonas Stirbis (rastas pašautas Prospect

parke, Bruklina, ir nuo to miręs 1916 m. liepos 20 d.).

1915 m. LSS Centro personalą sudarė: red. K. Vidikas, adm. V. Jakštys, sekr. J. Stasiulevičius.

SOCIALISTINIO SAJŪDŽIO KILIMAS

"Kova" buvo nepirmas socialistinės minties Amerikos lietuvių laikraštis. 1885 m. Niujorke pasirodė J. Šliupo leidžiamas ir redaguojamas "Lietuviškasis balsas", 1894 m. "Naujoji gadyne", 1896 m. "Kardas" ir "Pensylvanijos darbininkas" (vėliau pakeistas į "Darbininką"), 1897 m. "Amerikos lietuvis", 1898 m. "Galybė" ir "Nauja gadyne", 1900 m. "Kūrėjas" ir "Ateitis", 1902 m. "Čikagos darbininkas", 1903 m. "Darbininkų viltis", 1904 m. "Spindulys". Socializmo klausimais daug rašė J. Šliupas, J. O. Širvydas, A. Lalis, S. Malevskis, V. Karalius, S. Kuodis, J. Laukys ir kiti.

Kiti XIX-jo amž. gale ėję Amerikos lietuvių laikraščiai buvo "Vienybė lietuvininkų" (seniausias), "Saulė", "Lietuva", "Katalikas". "Vien. lietuvininkų", ypatingai kai ją redagavo J. Mačys-Kėkštas, J. Andziulaitis-Kalnėnas ar J. Baltrušaitis, dėdavo nemaža ir socialistinių raštų. Vėliau gimė kiti laikraščiai.

Tuo laikotarpiu Amerikos lietuviai buvo pasidaliję į dvi pagrindines sroves: klerikalai ir pažangiečiai-progresistai — (ne dabartiniu supratimu) — "tautiečiai" ir socialistai; jie veikė bendrai. Pažangiečiai kartu kovojo prieš carinę priespaudą Lietuvoje, aukomis šelpė Lietuvos revoliucinį judėjimą, o čia

Amerikoje, kaip laisvamaniai, — išvien kovoję prieš kunigus bei klerikalus už vadovybę lietuvių visuomenėje. Jie harmoningai veikė Susivienijime Liet. Amerikoje, Tėvynės Mylėtojų draugystėje ir daugybėje šalpos bei kultūros organizacijų. "Tautiečiai" tuomet nebijojo socialistų vardo, kol socializmą jie vaizdavosi tik kova prieš carizmą ir klerikalizmą. Vėliau, išryškėjus klasinei bei ideologinei diferencijai, dauguma jų tapo aršiais socializmo priešais.

PIRMOJI LIET. SOC. ORGANIZACIJA

XX-jo amž. pradžioje, Socialist Labor partijos įtakoje, pradėjo kai kur megstis lietuvių socialistų kuopelės. Jos organizavosi Filadelfijoje, Skrantone, Čikagoje, Vaterburje, Pittsburge ir kituose sunkiosios pramonės bei anglies kasyklų rajonuose. Dalis tų kuopelių narių nei jokių mokesčių nemokėjo, tik vadinosi socialistais (pirmojo suvažiavimo metu iš 348 narių mokestis mokėjo tik 185). Gabūs organizatoriai buvo Mintaujos gimnazijos auklėtinis Robertas Kuncmanas (sulietuvėjęs latvis), R. Rutkus, Jonas Nauokas (sulietuvėjęs žydų tautos veikėjas) ir citi. Jie leido ir laikraštuką "Ateitis", redaguojamą anarchistuojančio J. Laukio.

Kai jau buvo kelios socialistų kuopos, pradėta kalbėti apie įsteigimą centrinės organizacijos, kuri tas kuopas apvienytų. Tuo klausimu daug rašė "Vien. lietuvininkų" špaluose J. Šliupas, A. Lalis ir jos redaktorius J. O. Širvydas, kuris tuomet buvo rusų socialrevoliucionierių-Eserų ir Lietuvos socialdemokratų partijos įtakoje. Kai Širvydas savo "raudonų" pažiūrų su leidėjais suderinti negalėjo, tuomet jis iš "Vien. lietuvininkų" redagavimo pasitraukė ir su J. Šliupu bei K. Rutkum sudarė laikiną komitetą, kurio užduotis buvo — sukurti Lietuvių socialistų partiją Amerikoje. Jie išleido ir, Širvydo redaguojamą, 8-nių puslapių, mažo formato, laikraštėlį "Kovą".

Minėtasis komitetas, ir kiti veikėjai bei kuopos, nutarė kartu su Laisvamanių Susivienijimo seimu 1905 m. gegužės 21 d. Niuarke, N. J., atlaikyti ir PIRMAJĄ socialistų suvažiavimą. Ten buvo įkurta ir LIETUVIŲ

SOCIALISTŲ PARTIJA AMERIKOJE. Tuomet turėta 23 socialistų kuopos su 348 nariais. Suvažiavime dalyvavo 113 delegatų. Nutarta paimti jau einančią "Kovą" į savo globą ir ją padaryti ką tik gimusios Partijos organu. Iš Čikagos socialistų kuopos pigiai nupirkti spaustuvės įrengimai ir "Kova" padidinta iki 16 pusl. (tabloido formato).

Suvažiavime į Centro valdybą išrinkta: "Kovos" redaktorium ir organizatorium J. O. Širvydas, reikalų sekr. J. Baltrušaitis, finansų sekr. J. Gribauskas, kasininku J. Šliupas, knygium K. Jonaitis. Tarptautinės politikos klausimais nutarta eiti kartu su Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) ir Amerikos Socialistų Partija, kuri 1899 m. buvo atsiskyrusi nuo Socialist Labor partijos, kovoti prieš kapitalizmą ir klerikalizmą, etc. Nario mokestis nustatyta 20 centų mėnesiui. Dėl to, kad LSPA ryžosi bendrai dirbti su socialistais, "tautiečių" (tautininkų) dauguma nuo jos atsisakė.

SOCIALISTŲ SANTYKIAI SU TAUTININKAIS

Iš 1906 m. "Kovoje" išspausdintų pranešimų matome (gaila, kad ne visus tų metų numerius teko matyti), jog ANTRASIS Lietuvių Socialistų Partijos Amerikoje suvažiavimas įvyko tų metų birželio 10 d. Bruklinė (N. Y.). Pirmininku išrinktas J. O. Širvydas, sekr. A. Bernotas ir J. Baltrušaitis. Presos komisija: dr. J. Želvienė-Baltrušaitienė iš Plymouth, Pa., ir K. Rutkus. Delegatai buvo: iš Čikagos A. Žagaras, iš Niuvarko A. Stanelis, iš Baltimorės J. Grinius ir P. Grinius, iš Bruklino J. Šukys, J. Perkūnas, K. Liutkevičius, A. Jurgelionis ir kt., iš Vaterburio J. Prūselaitis, iš Bridgeporto J. Sagevičius, iš Eastono J. Jasaitis ir šeštokas. 39 delegatai atstovavo 15-kai kuopų. Su C. Komiteto nariais susidarė 43 balsai. Centriui atstovavo J. O. Širvydas, J. Baltrušaitis ir T. Andziulaitienė, buvusi, vietoj pasitraukusio Šliupo, išdininkė, finansų raštinnikas P. Bukšnaitis ir organizatorius A. Petraitis. Nuo pirmojo ALSP suvažiavimo (1905 m.) iki dabartinio pajamų turėta \$1,-467.73, išlaidų \$1,449.53, izde liko \$18.20. Taigi finansinė apyvarta buvo nedidoka.

Suvažiavime svarstyti prisijungimo prie Am. Socialistų Partijos ir organizacijos vardo pakeitimo reikalai. Abu klausimai atidėti. Militarinio (kovinio) lavinimosi klausimas išspręstas teigiamai. Pripažinta, jog mokėti vartoti ginklą reikia. Kaip to "meno" lavintis, palikta kuopoms ir pavieniems nariams tuo pasirūpinti. Nutarta kurti dramos ratelius, svarstyti kooperacijų steigimo bei prekybos klausimai; svarstytas savišalpos įvedimo reikalas, bet neišspręstas, nariai raginti agituoti už Pramoninę darbininkų uniją (Indust. Workers of the World-IWW). Nutarta LSPA inkorporuoti (gauti čarterį) ir pakelti nariams duokles iki 25 centų mėnesiui. "Kovos" redaktorium paliktas J. O. Širvydas.

Atrodo, jog LSPA kūrėjas ir jos pirmasis išdininkas J. Šliupas socialisto kauke dangstėsi neilgai. Su juo išsiskirta, kai jis pareikalavo, kad Lietuvos revoliucijos rėmimui surinktosios aukos būtų ne visos siunčiamos kovotojams, kad jų dalis eitų ir "tautiškiems reikalams". Revoliucionierius jis vadino "arkliavagiais" ir juos visai šmeižė bei niekino.

"Kovos" 1906 m. num. 3 išspausdintas straipsnis be parašo, matoma, jog tai paties redaktoriaus J. O. Širvydo raštas, J. Šliupą ima į nagą:

"D-ro J. Šliupo iškelta šutvė prieš socializmą ir socialistus atnešė mums tokią blėdį, kurios atitaisymui reikėtų mums daugelio metų... Jis ne tiktai baigia griauti tą, ką statė, bet gamina medegą dar didesnėms painėms, kurios tuo yra blėdingesnės mūsų išelvystei, kad daromos šioje svarbioje Didžiosios Revoliucijos gadynėje..."

Kaip tie Šliupo šutvės vaisiai nunoks, tai galima permatyti: jie suartins klerikalus su laisvamaniais, o iš tokios ženatvės gims buržuazinė tautiška demokratija".

Taip ir išėjo. Tik, reikia pridėti, jog tasai laisvamanių-klerikalų sambūris buvo ne demokratinis, bet perdėm reakcinis.

Šliupas apšmeižė Rusijos-Lietuvos revoliucionierius teigdamas, būk jie pelnosi iš surinktų aukų, esą nesąžiningi ir pan. Jis sakė jog revoliucijos Lietuvoje nėra ir niekad nebus. Šliupui pritarė kunigai ir klerikalai. Jie sukūrė savo "revoliucinį" aukoms rinkti

komitetą iš kurio šelpė tik savuosius. Šliupas apie Širvydą pasakė: "Išsiauginau gyvatę antyje, dabar ji mane kanda".

"Kovos" (1907 m.) nr. 2 redakcija (Širvydas) ir vėl akėja Šliupą už jo reakcinius išpuolius. Jis tiesiog klausia: "Ar toli eis šliupizmas?". Straipsnio autorius sako: "Nėra todėl dyvo, jei šliupizmas pradeda šlietis su atžagareiviškiausiais gaivalais ir užsipuola ant revoliucionierių ir pirmievių socialistų". Toliau pasakyta: "Taigi šliupizmas toli nebeis. Jis jau atgyveno savo dienas".

NESANTAİKA CENTRE

Tų pačių metų "Kovos" nr. 3 jos zeceriai — A. Bernotas ir P. Jonaitis — paskelbė, jog jie atsisako surinkti (sustatyti) vardus tų aukotojų, kurių aukos eina ne "Kovai", bet "kitoms įstaigoms", pav. Revoliucijos rėmimo komitetui ir kt. Tokių smulkių (dažnai kvoderinių ir penktukinių) aukotojų susidarydavo kelios skiltys; tas laikraštį susino. Tą klausimą išspręsti pavesta narių referendumui. Be to: zeceriai reikalavo pakelti jiems algas. Savo pareiškime jie sakė: "Įvykus tam referendumui, mes reikalaujame padidinimo algos arba padauginimo darbininkų. Ir taip mes dirbam veik visada nuo 6 val. iš ryto, iki 6 val. vak. (retkarčiais prisėina net naktį dirbti). Gauname vos po 9 dol. (savaitėi). Lietuvos statėjai gauna po \$16.50. Didelis skirtumas! Nesitikim, kad Partija norės sunkint mums, kovodama prieš išnaudojimus".

"Kovos" num. 8 telpa ilgas "Atsakymas 'Kovos' zeceriams", kurį pasirašė J. Šukys, J. Kidolius ir J. Grinius. Be kita ko atsakyme pasakyta: "Taigi ką reiškia 'Kovos' zecerių pasiūlymas: 'atidėjimas vardų litanijos į šalį'? Ar jie savaip gaspadoriauja mūsų organe, ar jie atsisako nuo darbo, t. y. streikuoja?"

Kaip tas klausimas buvo išspręstas, laikraštyje nepasakyta.

LSPA TREČIASIS suvažiavimas prasidėjo 1907 m. balandžio 28 d. Vaterburyje ir tęsėsi tris dienas. Dalyvavo 28 atstovai ir Centro viršininkai: organizatorius A. Petraitis,

sekr. K. Rutkus, išd. T. Andziulaitienė, red. J. O. Širvydas, fin. sekr. P. Bukšnaitis, Lietuvos Soc. Dem. Partijos atstovas P. Grigaitis ir čarterio komisijos pirm. J. Perkūnas. Pirmininku išrinktas J. Šukys, sekretoriais J. I. Kazlauskas ir A. Bernotas; spaudos komisija — P. Pricevičius ir K. Rutkus, rezoliucijų kom-ja — J. Baltrušaitis, J. O. Širvydas ir J. Grinius.

Tarimai: susijungimas su Am. Soc. Partija 15 balsų prieš 13 atmetas, nes S. P. reikalavo mokėti nuo kiekvieno nario po 10 centų kas mėn. į Partijos išdą; organizacijos vardą pakeisti į LIETUVIŲ SOCIALIŠTŲ SAJUNGĄ (LSS), nes LSPA vardu buvo negalima gauti čarterio; paruošti LSS konstitucijos projektą. Šiam darbui išrinkta komisija iš J. Šukio, P. Dubicko, J. Baltrušaičio, A. Bernoto ir J. O. Širvydo. Į Revoliucijos rėmimo komitetą išrinkta: pirm. J. Šukys, sekr. J. Prūselaitis, išd. J. O. Širvydas. Pasveikinta LSDP atstovai Dūmoje. Suvažiavimą sveikino Am. Soc. Partijos ir žydų "Bundo" atstovai. "Kovos" prenumerata padaryta sąjungiečiams 50 centų, o nesąjungiečiams — \$2.00. Sąjungiečiai prenumeruoti organą buvo neverčiami, tik ją raginami skaityti.

NAUJA VADOVYBĖ

Širvydai iš "Kovos" redaktoriaus vietos griežtai atsisakius, į jo vietą išrinktas J. Baltrušaitis, administratorium A. Rušinas, sekr. P. Dubickas. Į pild. k-tą išrinkta T. Andziulaitienė, S. Stankevičius ir J. Grinius. Veik. k-tą pavesta sudaryti Sąjungos apskritims. Nutarta redaktoriui algos mokėti \$60.00 mėnesiui, Centro sekr. ir administr. po \$50.00. Į Literatūros k-tą išrinkti J. O. Širvydas, J. Šukys ir J. Žiūrys.

Kol bus gautas čarteris ir įsigalios naujoji konstitucija, "Kova" bus leidžiama, kaip ir iki šiol, vieno asmens, Širvydo, vardu. Santykių su "tautiečiais" klausimu nutarta jokios vienybės su jais nedaryti, kadangi jie atstovauja buržuazijai.

Rašydamas apie III suvažiavimo darbus, J. Baltrušaitis ("Kovos" nr. 18-19) sakė:

"Kol nebus čarterio ir konstitucijos, organas 'Kova' lieka ant senų pamatų. Paskui bus užrašyta Sąjungai, vardu viso Pild. K-to, ne pavienių ypatų; o tuo tarpu, kol nėra čarterio, pagal šalies įstatymus lieka nuosavybė vienos ypatos. Kadangi drg. Širvydas apsiėmė 'paskolinti savo vardą', tai ir parašas lig laikui 'Kovoje' bus drg. Širvydo".

Nors "Kova" ir buvo oficialus LSS organas, tačiau ne visi nariai ją skaitė. Dažnas pasirinkdavo kokį kitą privatų socialistų laikraštį, dažniausiai "Keleivį". Tokie nariai buvo susižavėję Maikio su Tėvu šmaikščiu dialogu, kun. Bambos pamokslais, riebiais kalambūrais, ypatingai klebonų santykiais su jų "gaspadinėmis" ir kitokiais "lengvais pasiskaitymais". Sąjungiečių daugumos išsilavinimas bei politinis išprusimas buvo labai menkas, tūli jų vos tegalėjo paskaityti. Dėl to "Kova" jiems buvo "persunki", "nesuprantama", "nuobodi" ir pan.

Tačiau tokie organo neskaitantieji sąjungiečiai ne tik kad nematydavo "Kovoje" išspausdintų teoretinių, socializmo mokslą gvildenančių, raštų, skriaudė save savišvietos atžvilgiu, bet nežinojo nė kas Sąjungoje dedasi, nematė komitetų bei konferencijų tarimų bei šiaip organizacijos reikalus rišančių raštų. Dėl to tokia padėtis vėliau buvo atitaisyta: "Kovos" prenumeravimas nariams buvo privalomas (pakelti mokesčiai).

Tuo laikotarpiu LSS ribose veikė 8 rajonai. Jie ruošė daug prakalbų, ištisus maršrutus. Daugiausia kalbų pasakė F. J. Bagočius, P. Grigaitis, A. Antonovas-Montvidas, A. Baranauskas-Pr. Eidukevičius, A. Žagaras, J. Šukys, J. Perkūnas, St. Michelsonas, J. O. Širvydas, J. Šliupas, P. Dubickas, F. Živatkauskas, V. K. Račkauskas-K. Vairas, Kl. Jurgelionis, Valiulis ir kiti. Vėliau stoji nauji kalbėtojai, nauji agitatoriai, nauji laikraščių bendradarbiai, nauji vadai. Naujos buvo ir politinio bei visuomeninio darbo sąlygos, nauja orientacija, nauji veikimo metodai.

NEŽINOMO KAREIVIO KAPAS

BALADĖ

1.

*Jis iš karo neturėjo grįžti
visa kas jam baigęs apkasais.
O dabar šile jam paukščiai krykštė
negyvais numirusiais balsais.*

*O dabar ir saulės juodas ratas
lyg patranka ritosi šalia.
Ir beržai lyg mirusių paradas
čia šešėliais prašliaužė žole.*

*Žvitrios kregždės tarsi švino kulkos
prazvimbė kareiviui pro ausis.
Ir švinu, pavasariui pradulkus,
jam lašėjo pilkas debesis.*

*Traktorius kulkosvaidžiu traškėjo,
juodą giesmę rezgė vyturys.
Ir, sugrįžęs iš mirties tranšėjų,
atidarė jis trobos duris.*

*Lyg į karstą — įžengė į trobą.
Žilą galvą suėmė delnais.
Ir tada pajuto — baisiai sopa
pilną švino širdį, po velniais!..*

2.

*Jis seniai žeme, jis moliu tapo.
Jis dabar nežinomas karys.
Iš Nežinomo kareivio kapo
prisikėlęs — grįžo pro duris.*

*Išmušė iš rankų kietą ginklą
Giltinė, bet kaltu iš akmens
jis pats sau dabar iškals paminklą —
ir gyviesiems amžinai gyvens.*

*Jis Nežinomo kareivio kapą
paminklu papuoš ir nugalės
Giltinę, kuri prieš meną dreba,
žvelgdama iš šautuvo skylės.*

3.

*Kalė kaltu jis laukų granitą:
dvi ilgiausios rankos iš duobės
ištiestos į kreivą sulankstytą
saulę — pačios žmogui tekalbės;*

*veidas, riksmo iš vidaus lyg bombos
išsprogdintas, ilgas toks tįsos
iš kapų duobės lyg katakombos,
akimis tebeieškąs šviesos;*

*tai ne akys — apskritos granatos,
įmestos jam į akių duobes;
o burna jo, valgyti įpratus,
užkimšta švinu — neprakalbės;*

*vyturys kaip rudeninis lapas
krinta jam negyvas virš galvos, —
štai Nežinomo kareivio kapas
koks turėtų būti po kovos.*

4.

*Pats save iš verkiančio granito
iškalė nežinomas karys:
šis žmogus negali nieko kito
pasakyti — jis į kapą kris...*

*Iškalė karys pats sau paminklą
iš negyvo, gimstančio akmens —
išmušė iš rankų mirčiai ginklą
ir gyviesiems amžinai gyvens.*

*Jeigu menas nori nugalėti
baisių mirtį — niekas nebaisu:
jis negali slėptis ir tylėti —
turi rékti jis visu balsu.*

KARLAS MARKSAS

MARKSAS IR JO MOKSLAS

1968 metų gegužės 5 d. sukanka 150 metų nuo tos dienos, kai gimė Karlas Marksas -- mokslinio komunizmo kūrėjas, genialus mąstytojas, liepsningas revoliucionierius, pasaulinio proletariato mokytojas ir vadas.

Karlas Marksas kartu su savo vienminčiu ir ištikimu bendražygiu Fridrichu Engelsu iškėlė kovos už komunizmą vėliavą tuo žmonijos istorijos persilaužimo metu, kai į visuomenės gyvenimo areną išėjo revoliucingiausia istorijoje klasė -- proletariatas. Visa teorinė ir praktinė Markso ir Engelso veikla prisidėjo prie politinio ir idėjinio šios klasės vystymosi.

Markso didybę sudaro tai, kad jis atsakė į klausimus, kuriuos į dienotvarkę iškėlė visa istorijos vystymosi eiga. Marksas įvykdė didžiausią perversmą žmonijos visuomeninėje sąmonėje, suformavo proletariato mokslinę pasaulėžiūrą, teisingai atspindinčią istorijos raidos dėsnius. Jis pavertė socializmą iš utopijos mokslu, pagrindė kapitalizmo žlugimo ir komunizmo pergalės neišvengiamumą. K. Marksas apginklavo darbininkų klasę jos istorinės misijos -- išnaudotojiškos santvarkos duobkasio ir socialistinės visuomenės kūrėjo -- supratimu, nurodė kelius, kaip jungti revoliucinę teoriją su masiniu darbininkų judėjimu.

Kova už proletariato išvadavimą buvo svarbiausias Markso gyvenimo ir veiklos turinys, jis pasišventė šiai kovai su visu savo veržlios natūros aistringumu. Koviniu šūkiu "Visų šalių proletarai, vienykitės!" Marksas ir Engelsas davė pradžią organizuotam tarptautiniam komunistiniam judėjimui.

Nepaprastai sunkus buvo Markso gyvenimo kelias. Jį persekiojo visų Europos šalių reakcinės jėgos, jį siundė buržuazijos ideologiniai ginklanešiai. Tačiau be galo ištikimas proletarinio revoliucionieriaus pareigai, Marksas narsiai pakėlė visus išmėginimus.

Revoliucinėje kovoje ir gyvenimo neganduose Marksas visuomet susilaukdavo patikimiausios ir veiksmingiausios savo kovinio bendražygio ir artimiausio draugo -- Engelso paramos. Jie drauge buvo revoliucinių epochos įvykių centre, drauge kūrė revoliucinį proletariato mokymą.

Po K. Markso ir F. Engelso mirties jų reikalą tęsė V. Leninas, išvystęs marksizmą naujomis istorinėmis sąlygomis.

Marksizmo idėjos parodė savo gyvybingumą visuose proletariato klasinės kovos etapuose. Šios idėjos suvaidino didžiulį vaidmenį ikimonopolistinio kapitalizmo epochoje, kai proletariatas ėmė tapti savarankiška politinė jėga, kai pradėjo formuotis proletarinės revoliucijos armija.

Marksizmo-leninizmo idėjos tapo praktinės veiklos vadovu proletariniams revoliucionieriams ir pakilusioms į kovą už savo išsivadavimą darbo žmonių masėms imperializmo epochoje, kai po palyginti taikaus kapitalizmo vystymosi laikotarpio atėjo audringų revoliucinių sukrėtimų banga, prasidėjusi 1905 metų Rusijos revoliucija. Pirmasis pasaulinis karas iki kraštutinumo paaštrino ir atskleidė didžiausius kapitalistinės sistemos prieštaravimus. Didžioji Spalio socialistinė revoliucija, pirmą kartą istorijoje įtvirtinusi darbininkų klasės sąjungoje su darbo valstietija valdžią, atvėrė žmoniškai kelią į socializmą.

Naują pergalę laimi marksistinis-lenininis mokymas šiuolaikinėje epochoje, kuri prasidėjo didžiojo Spalio pergalė, -- perėjimo į socializmą pasauliniu mastu epochoje Tarybų Sąjungoje, o po jos ir eilėje kitų šalių praktiškai vyksta visuomeninio gyvenimo statyba moksliniu marksizmo-leninizmo pagrindu. Ryškus šio mokymo jėgos ir gyvybingumo pasireiškimas buvo pasaulinės socialistinės sistemos susidarymas. Tuo pačiu metu kapitalistiniame pasaulyje vis labiau aštrėja prieštaravimai ir plečiasi klasiniai proletariato ir visų darbo žmonių mūšiai prieš monopolistinę buržuaziją; nuo išsivadavimo judėjimo smūgiu griuvo kolonijinė imperializmo sistema. Vykstant kovai tarptautinėje arenoje, jėgų santykis vis labiau keičiasi socializmo naudai. Marksizmo-leninizmo idėjos, užvaldžiusios milijonų protus, tapo didžia materialine jėga.

(Iš Marksizmo-leninizmo instituto tezių "150-osioms Karlo Markso gimimo metinėms").

Profesorius Bronius Pranskus

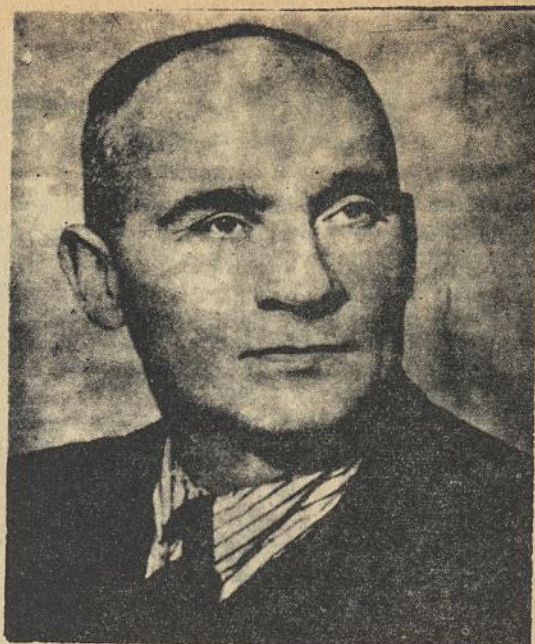
R. ŠARMAITIS

Bronius Pranskus buvo neeilinis Lietuvos visuomenininkas. Vienas seniausių Lietuvos revoliucinio judėjimo dalyvių, poetas ir prozaikas, mokslininkas — literatūros istorikas ir kritikas, ilgametis pedagogas—profesorius — toks yra Vaclovo Anskaičio-Broniaus Pranskaus nueitas kelias.

Vaclovas Anskaitis, kaip iki 1923 m. vadinosi Bronius Pranskus, yra gimęs 1902 m. spalio 11 d. Vilkaviškio rajono Juodupėnų k. valstiečio šeimoje. Vaclovas Anskaitis baigė Žaliosios pradžios mokyklą, 1913 m. ėmė lankyti Vilkaviškio gimnaziją. Pirmojo pasaulinio karo audros atbloškimas 1915 m. pradžioje į Vilnių, paskui į Voronežą, lietuvių gimnazijose tęsė mokslą. Suartėjęs su pažangiaisiais moksleiviais, V. Anskaitis 1915 m. pabaigoje įstojo į J. Janonio iniciatyva sukurta marksistinę visuomenininkų kuopą, kuri iš esmės buvo moksleivių lavinimosi organizacija, palaikiusi ryšius su Voronežo rusų moksleiviais marksistais — bolševikų partijos šalininkais.

AKTYVUS VISUOMENININKAS VORONEŽE

Visuomenininkų organizacijoje V. Anskaitis įgijo pirmuosius visuomeninio darbo įgūdžius, susipažino su Marksistine literatūra, su aktyviais revoliucinio judėjimo dalyviais. Vasario ir ypač Spalio revoliucijos poveikyje daug buvusių visuomenininkų liko aktyviais kovotojais už Tarybų valdžią, Komunistų partijos veikėjais Rusijoje ir Lietuvoje. Jų tarpe galima nurodyti Baltrų Matusevičių, Stepą Bendorių, Balį Mickevičių, Viktorą Griškelį, Petrą Dubindrį ir kitus.

PROF. BRONIUS PRANSKUS

Po Spalio revoliucijos voronežiečiai visuomenininkai moksleiviai sukūrė savo jaunimo kuopą — "Jaunimo Internacionalo" organizaciją, kuri iš esmės buvo komjaunimo organizacija. Šioje organizacijoje V. Anskaitis dirbo valdybos sekretoriumi. Organizacijos nariai padėjo platinti komunistinę literatūrą, rengti mitingus, saugoti viešąją tvarką, vykdyti įstaigų apsaugos funkcijas ir kt.

Iš evakuacijos 1918 m. grįžęs į gimtinę V. Anskaitis tęsė mokslą Marijampolės gimnazijoje ir ją baigė 1921 metais. Tuo pat metu jis nuo 1920 m. dirbo atsikuriančioje Lietuvos Komunistinėje Jaunimo Sąjungoje, buvo komjaunimo Suvalkijos raikomo pirmininkas, LKJS Centro Biuro narys. Juozo Greifenbergerio pavedimu, V. Anskaitis dalyvavo rengiant spaudai eilinius Centro Biuro organo "Jaunasis komunistas" numerius, redagavo leidžiamas brošiūras, atsišaukimus. 1922 m. vasarą LKP CK V. Anskaitį pasiuntė į Karaliaučių, kur jis turėjo organizuoti lietuvių komunistinės spaudos leidimą. Jo pastangomis Škotijos "Rankpelnio" spaustuvėje buvo išspausdintas vienas kitas "Tiesos", "Jaunojo komunisto" numeris. 1922 m. rugsėjo 6 d.

vokiečių policija šį darbą nutraukė, suėmusi V. Anskaitį ir po kurio laiko išsiuntusi jį į Lietuvą.

PERSEKIOJAMAS LIETUVOJE IŠVYKO Į MASKVĄ

Lietuvoje V. Anskaitis taip pat buvo porą kartų suimtas, kalintas, bet už užstatą paleistas, gyveno policijos priežiūroje.

Artėjo kariuomenės teismo diena, grėسė ilgametis įkalinimas. LKP CK leidimu, V. Anskaitis 1923 m. gegužės mėnesį emigravo į Tarybų Sąjungą. LKP CK pavedimu jis ėmė dirbti Vakarų tautinių mažumų komunistinio universiteto lietuvių sektoriuje Maskvoje kaip lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojas. Nuo tų pat 1923 metų jis pasivadino Bronium Pranskum ir šia pavarde visą laiką gyveno. Labiausiai žinomi jo literatūriniai pseudonimai yra V. Žalionis, Vl. Vėliavinis, Protazas, V. Juodupis.

RUOŠĖ VEIKĖJUS VAKARAMS

Vakarų tautinių mažumų komunistiniame universitete mokėsi nemaža Lietuvos Komunistų partijos aktyvistų, vėliau sėkmingai dirbusių revoliucinį ir socialistinės statybos darbą. Šio universiteto auklėtiniai yra buvę Martynas Junčas-Kučinskas, Karolis Didžiulis, Elijas Bilevičius, Rapolas Čarnas, Mironas Moskvinas, Ženė Greifenbergerienė, Vladzė Vyšniauskaitė, Alma Krastinaitė, Feliksas Vaišnoras, Petras Kunčinas, Jonas Jurevičius, Juozas Garelis ir daugelis kitų Lietuvoje žinomų žmonių. Universiteto dėstytojais dirbo Vincas Kapsukas, Zigmąs Angarietis, Rapolas Rasikas, Pranas Eidukevičius, Petras Fedaravičius, Albinas Daukša, Katrė Matulaitytė ir kiti.

Bronius Pranskus universitete dirbo iki pat jo uždarymo 1936 metais. Universitete, kaip ir Tarptautinėje Lenino mokykloje, B. Pranskus dėstė lietuvių sektorių studentams lietuvių kalbą, lietuvių literatūros istoriją. Daugelis buvusių studentų sėkmingai panaudojo įgytas iš B. Pranskaus žinias savo praktiniame darbe.

Kokioje padėtyje buvo lietuvių proletarinė literatūra, kada joje pradėjo reikštis B. Pranskus-V. Žalionis? Šios literatūros pradininkas Julius Janonis jau buvo miręs. Netrukus, 1924 metais, mirė Arturas Regratis. Kitų šios literatūrinės srovės atstovų, neskaitant Vinco Kapsuko, kūryba buvo dar silpnutė, ypač meniniu požiūriu. Išugdyti naujas darbininkų klasės literatūrų jėgas buvo labai svarbus uždavinys.

V. Kapsukas, K. Požela ir kiti LKP vadovai anksti pastebėjo jaunojo literato — Broniaus Pranskaus gabumus ir ėmė rūpintis jo likimu. Vienas motyvų, kodėl B. Pranskui leista 1923 metais atvykti į Tarybų Sąjungą, buvo Lietuvos Komunistų partijos noras jo kūrybiniam augimui sudaryti palankesnes sąlygas. Rekomenduodamas B. Pranskų priimti į Komunistų partijos eiles, V. Kapsukas 1927 m. gruodžio 17 d. rašė Vakarų tautinių mažumų komunistinio universiteto partinės kuopelės biurui: "Dėl persekiojimų, kurie prieš jį (B. Pranskų) buvo pradėti Lietuvoje, jis su partijos leidimu atvyko į TSRS. Tam buvo dar ir tas pagrindas, kad jis jau tada parodė gana rimtų gabumų, kaip revoliucinis poetas. Atvykus jam į TSRS, arčiau pažinoję drg. Pranskų lietuviai draugai, jų tarpe ir aš, nukreipėme jį mokyti, geriau susipažinti su pasauline literatūra. Aš maniau, kad tai duos tam tikrus rezultatus. Drg. Pranskus ir dabar yra vienas geriausių lietuvių revoliucinių poetų".

PIRMASIS PROFESORIUS TARYBINIAM UNIVERSITETE

Iš tikrųjų, B. Pranskus dėstydamas komunistiniame universitete mokėsi pats ir 1926 metais baigė Maskvos valstybinio universiteto visuomeninių mokslų fakulteto literatūros skyrių, o po to, kaip gabus literatas, buvo pasiūstas aspirantūron į Literatūros ir kalbos mokslinio tyrimo institutą. Baigęs aspirantūrą, B. Pranskus nuo 1929 m. dirbo Vakarų tautinių mažumų komunistinio universiteto kalbos ir literatūros katedros vedėju, netrukus gavo docento, o 1934 metais ir profesoriaus mokslinį vardą. Jis buvo pirmasis lietuvių literatūros profesorius tarybiniame universitete.

Įvairiapusė buvo B. Pranskaus kūrybinė ir mokslinė veikla. Nedaug dabartinės lietuvių literatūros kartos tarpe rasime žmonių, kurie būtų atlikę savo srityje tokį didžiulį darbą, kokį atliko Bronius Pranskus.

Prieš 50 metų B. Pranskus pradėjo mėginti savo jėgas lietuvių poezijos srityje. Pirmuosius savo eilėraščius jis sukūrė 1917 metais voronežiečių moksleivių visuomenininkų leistas "Atžalai". Deja, jie nebuvo į šį leidinį įdėti. Pirmieji jo poetinės kūrybos pavyzdžiai buvo išspausdinti Marijampolės moksleivių visuomenininkų marksistų 1920 metais hektografuotame leidinyje "Kolektyvas". Nuo 1921 metų B. Pranskaus eilėraščius spausdina išeivijos pažangiųjų lietuvių laikraščiai "Laisvė", "Vilnis", "Rankpelnis", Tarybų Sąjungoje ėję periodiniai leidiniai "Kolektyvas", "Raudonasis artojas", "Prie-kalas", o taip pat Lietuvoje ir Vokietijoje leista Lietuvos Komunistų partijos spauda.

SENAS ŠVIESOS BENDRADARBIŠ

Autoriaus poetinės kūrybos vaisiai pasirodė keletu atskirų rinkinių. Iš pradžių po ke-liolika B. Pranskaus eilėraščių buvo išspausdinta almanacho pobūdžio leidiniuose: "Švytu-rys" (Niujorkas, 1924), "Revoliucijos dai-nos" (vertiniai: Minskas, 1928), "Kovos keliais" (Maskva, 1929), "Po raudonąja vė-liava" (Minskas, 1934).

1926 metais B. Pranskus parengė savo eilėraščių rinkinį "Tvirtos rankos", kuris buvo pasiūstas išleisti Kaune. Deja, fašistinis perversmas rinkinio pasirodymą sutrukdė. Rinkiniai B. Pranskaus eilėraščiai, jo su-kurtos poemos išspausdinti atskirais leidi-niais išėjusiose knygos "Audringosios jėgos" (Minskas, 1932), "Į ateitį šviesią" (Vilnius, 1959), "Kovų poemos" (Vilnius, 1961).

Visų šių rinkinių tematika lietuvių prole-tarinei literatūrai būdinga. Poetas apdainuoja fabriko darbininką, kumetį — berną, jų var-gus ir kovą, revoliucionierių žygdarbius, po-litinių kalinių ištvermę, pagrindžio kovotojų komunistų pasiaukojimą ir pasiryžimą dirbti, kol išnaudotojų klasių sukurtoji santvarka bus sugriauta, o jos vietoje įgyvendintas socializ-mas. Visa tai išreiškė ateinančios į istorinę

areną darbininkų klasės, visų darbo žmonių jausmus ir viltis, žadino jų kovos dvasią, tarnavo visuomeninio progreso reikalams.

Greta revoliucinės kovos vaizdavimo, B. Pranskus, vienas pirmųjų lietuvių tarybinėje literatūroje, ėmė apdainuoti socialistinės sta-tybos heroiką. Poeto kūryboje atsispindėjo daugelis Tarybų šalies pirmųjų penkmečių istorinių įvykių.

Tarybų Sąjungos Rašytojų Sąjungos nariu B. Pranskus buvo nuo 1935 metų, t. y. beveik nuo pirmųjų jos sukūrimo metų.

Gyvendamas priverstinėje emigracijoje B. Pranskus niekada neužmiršo savo gimtojo krašto, jo darbo žmonių kovos prieš išnaudo-jimą. Jis visada stengėsi eiti koja į koja su Lietuvos darbininkų klase ir kitais darbo žmonėmis, padėti mobilizuoti liaudies mases į kovą už savo išsivadavimą. Patriotiniai jausmai, meilė gimtajam kraštui poetui glau-džiai siejosi su Lietuvos liaudies išsivadavi-mo kova. Savo "Krymo sonetuose" B. Prans-kus rašė:

Ir man, lyg Mickevičiui, kyla
Vaizdai tolimos Lietuvos,
Girdžiu pro įkaitusią tylą
Atūžiantį garsą kovos.
Ten Kaunas, Šešupė, Žalioji,
Draugai, darbininkai, bernai.
Taip jūra čionai nevilioja,
Kaip žaliosios lankos tenai.

Mėgino B. Pranskus savo jėgas ir prozas srityje. "Laisvėje" 1925 metais buvo iš-spausdinta jo apysaka "Bunda bernas", o 1933 metų "Priekale" — apsakymas "Romano užuo-mazga" apie 1918–1919 metų revoliucinius įvykius Lietuvos kaime.

B. Pranskaus nuopelnas yra ne tik tas, kad buržuazijos viešpatavimo Lietuvoje laiko-tarpiu jis pats kūrė kovingus eilėraščius, bet rašė platesnio masto poemas apie darbo žmo-nių gyvenimą ir revoliucinę kovą. Savo re-daktoriniu darbu B. Pranskus padėjo daugeliui pradedančių jų lietuvių proletarinių rašytojų ir poetų, tikrąja to žodžio prasme, patekti į periodinės spaudos puslapius ir proletarinė-je literatūroje užimti tam tikrą vietą. Jis buvo nuoširdus patarėjas Eugenijai Tautkai-

tei, Feliksui Vaišnora, Aleksandrai Merkytei, Andriui Dabulevičiui ir daugeliui kitų pradedančių rašytojų; redagavo jų literatūrinis rinkinys, rašė įvadinius straipsnius.

Didžiulį barą B. Pranskus išvarė lietuvių literatūros istorijai tyrinėti, ir literatūros kritikos srityje. Šios rūšies mokslinio tyrimo darbų, recenzijų nemaža yra paskelbta "Kibirkštyje", "Skarde", "Priekale", o po antrojo pasaulinio karo — žurnale "Pergalė". Paskelbti jie taip pat daugelyje įvadinių straipsnių, leidžiant įvairių rašytojų literatūrinį palikimą.

Laikotarpiu tarp dviejų pasaulinių karų Tarybų Baltarusijoje ir kai kuriose kitose lietuvių gyvenamose vietose veikė visa eilė lietuviškų pradinių mokyklų, o netoli Polocko-Dimanovos vidurinė mokykla.

Šių mokyklų moksleiviai naudojosi Aleksandro Jakševičiaus parengtaisiais elementoriais, Broniaus Pranskaus sudarytomis lietuviškomis skaitinių knygomis.

Tuo metu Tarybų Sąjungoje B. Pranskus buvo geriausias lietuvių kalbos specialistas. Kiekviena stambesnė knyga, leidžiama Minske ar Maskvoje, neišvysdavo dienos šviesos be konsultacijos su B. Pranskum, o dažniausiai buvo jo redaguojama.

Lietuvių tarybinės mokyklos reikalams B. Pranskus parengė keletą vadovėlių, jų tarpe "Skaitymo knyga" (Minskas, 1934), "Lietuvių literatūros chrestomatijos" I dalį (Minskas, 1933) apie lietuvių proletarinę-revoliucinę literatūrą, "Literatūros chrestomatiją" (Minskas, 1934).

Šiose knygose vadovėlių sudarytojas populiario A. Puškino, L. Tolstojaus, A. Čechovo, M. Gorkio, o taip pat lietuvių rašytojų Žemaitės, J. Biliūno, V. Kapsuko, J. Janonio, A. Regračio, A. Guzevičiaus, E. Tautkaitės, F. Vaišnoro, A. Dabulevičiaus, R. Mizaros ir kitų progresyvių bei proletarinių rašytojų kūrybos pavyzdžius. Knygose — vadovėliuose buvo išspausdintos trumpos rašytojų biografijos, jų kūrybos charakteristika. "Lietuvių literatūros chrestomatijoje" B. Pranskus pirmasis dar 1933 metais pateikė lietuvių proletarinės literatūros atsiradimo ir išsivystymo istorinę apybraižą straipsnyje

"Proletariniai-revoliucinė literatūra" (p. 5-21).

SUPAŽINDINO SU TARYBINIAIS RAŠYTOJ AIS

"Priekale" B. Pranskus rašė apie tarybinių rašytojų Demjano Biedno, Aleksandro Žarovo, A. Serafimovičiaus, A. Avdejenkos, M. Šolochovo, M. Gorkio, I. Erenburgo, Aleksiejaus Tolstojaus, F. Gladkovo ir kitų kūrybą, nagrinėjo užsienio rašytojų Anri Barbiuso, Bernardo Shaw, Viliaus Bredelio visuomeninę veiklą ir kūrybą. Ypač daug B. Pranskaus recenzijų "Priekalas" išspausdino apie lietuvių rašytojų kūrinis, apie įvairius lietuvių literatūros reiškinius.

Jis pirmasis dar 1934 m. vertino A. Guzevičiaus kūrybą, recenzavo Justo Paleckio knygą "TSRS mūsų akimis", Kazio Jakubėno "Mieganti žemė", Pūtino romaną "Altorių šešėly", K. Inčiūros "Ant ežerėlio rymojau", Kazio Borutos "Duoną kasdieninę", Petro Cvirkos apsakymų rinkinį "Saulėlydis Nykos valsčiuje" ir romaną "Meisteris ir sūnus", T. Tilvyčio poemą "Dičius", V. Krėvės "Kryžkeliai". Vertingi yra ano meto B. Pranskaus pasisakymai apie Žemaitės kūrybos klasines šaknis, apie Vaižganto, Maironio vietą lietuvių literatūroje.

Šiandien, po trisdešimties metų, gyvenimo patyrimo praturtinti, mes galime surasti tuometiniuose B. Pranskaus, kaip literatūros kritiko, pasisakymuose ir ribotumų, ir kai kur nevisai teisingų apibendrinimų. B. Pranskus, kaip ir visi literatūros kritikai, buvo savo epochos sūnus ir tai epochai būdingi reiškiniai negalėjo neatsispindėti jo kūrybiniame darbe. Mes imame visą Bronių Pransky, visų metų jo kūrybą ir su pasitenkinimu konstatuojame, kad jis visada buvo su darbo žmonėmis, su jų avangardu — Komunistų partija, kad marksizmo-leninizmo mokslas visuomet jam buvo kelrodė žvaigždė.

1936 metais Maskvoje buvo uždarytas Vakarų tautinių mažumų komunistinis universitetas. Universiteto vadovybė, ilgus metus stebėjusi B. Pranskaus darbą su studentais, 1936 m. gegužės mėnesį išdavė jam šitokią charakteristiką:

"Drg. Pranskus B. F. dirbo Vakarų tautinių mažumų komunistiniame universitete kaip lietuvių literatūros ir lietuvių kalbos profesorius. Dėstytojo darbą VTMKU-te dirbo nuo 1923.X.5 iki VTMKU-to likvidavimo momento. Yra puikus specialistas lietuvių literatūros ir kalbos srityje. Aktyviai dalyvavo katedros darbe, darė mokslinio-tiriamąjį pobūdžio pranešimus iš savo specialybės srities. Išsilavinęs ir savo darbą mėgstąs dėstytojas. Rimtas, drausmingas ir aktyvus partietis. Atleidžiamas iš darbo ryšium su VTMKU-to likvidavimu" (PA, f. 77, ap. 28, b. 338, 1. 48). Charakteristiką pasirašė universiteto rektorius, prorektorius mokymo daliai, partinio komiteto sekretorius.

Lietuvos Komunistų partijos atstovas prie Kominterno Vykdomojo Komiteto Z. Angarie-tis 1937 m. kovo 7 d. savo charakteristikoje rašė, kad B. Pranskus "yra lietuvių žurnalo "Priekalas" (leidžia Užsienio darbininkų leidykla) redaktorius ir leidyklos lietuvių sektoriaus vedėjas. Poetas. Patikimas draugas" (PA, f. 77, ap. 28, b. 338, 1. 62).

MORALIŠKAI NEPALŪŽO

Šios teigiamos B. Pranskaus charakteristikos, parengtos žmonių, artimai pažinojusių profesorių, netrukus buvo užmirštos. Stalino asmenybės kulto laikais išbujoję revoliucinio teisėtumo pažeidimai, įtarumo atmosfera palietė ir jį. Iš pradžių B. Pranskus buvo nušalintas iš "Priekalo" atsakingojo redaktoriaus posto, kuriame jis taip sėkmingai dirbo 1931-1937 metais, o po to 8 metams (1939-1947 m.) išsiųstas į lagerius Komi ATSR. B. Pranskaus garbei reikia pasakyti, kad jis ir sunkiose sąlygose gyvendamas morališkai nepalūžo, liko ištikimas marksizmo-leninizmo idėjoms. Likviduojant asmenybės kulto padarinius buvo atitaisyta ir ši B. Pranskui ir lietuvių literatūrai padaryta žala. Tarybinis teismas 1956 m. B. Pranskų visiškai reabilitavo, o LKP CK tais pat metais atstatė jį į partiją su stažu nuo 1927 m. gruodžio mėnesio, t. y. nuo tos dienos, kada jis faktiškai į partiją Maskvoje buvo priimtas.

Grižęs 1947 metais į Vilnių, B. Pranskus dirbo literatūros konsultantu prozos reika-

lams Lietuvos TSR Tarybinių rašytojų sąjungoje, moksliniu bendradarbiu Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute, laikas nuo laiko skaitė paskaitas Vilniaus pedagoginiame institute, Vilniaus Valstybinėje konservatorijoje, o pastaraisiais savo gyvenimo metais dirbo Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto katedros vedėju, dėstytoju.

Pokarinis laikotarpis B. Pranskaus mokslinėje veikloje yra ypač vaisingas.

Statant socializmo rūmą formuojant naują, socialistinę lietuvių kultūrą, reikėjo nauju marksistiniu-lenininiu požiūriu įvertinti praeities literatūrinį palikimą. Reikėjo iš palikimo atmesti tai, kas jame yra reakcinga, kas buvo sukurta feodalinės ir buržuazinės išnaudotojiškos santvarkos gynimo interesais, ir išryškinti pažangiąsias lietuvių literatūros tradicijas, perteikti tarybinei liaudžiai visus lietuvių tautos poetų ir rašytojų sukurtus tikrus meninius turtus, galinčius plėsti socializmo statytojų akiratį, ugdyti jų estetinį skonį, teisingai suvokti praeitį ir skatinti žengti progreso keliu.

B. Pranskus buvo vienas iš tų lietuvių literatūros mokslo atstovų, kuris daug padėjo mūsų leidyklų darbuotojams atrinkti ir paskelbti praeities literatūrinį palikimą. Jo parašyti įvadiniai straipsniai palydėjo į tarybinę visuomenę nemaža XIX ir XX amžiaus lietuvių rašytojų, jų tarpe Vaižganto, Lazdynų Pelėdos, Kazio Binkio, Liudvikos Didžiulienės, Vinco Kudirkos, Jono Biliūno, Aleksandro Fromo-Gužučio, Prano Vaičičiaus, Antano Vienažindžio, Konstantino Jasiukaičio ir kitų autorių rinkinius. Būdamas geras lietuvių literatūros žinovas B. Pranskus daug prisidėjo, kad išvystų dienos šviesą tokie Tarybų Lietuvos dešimtmečiui skirti jubiliejiniai leidiniai, kaip "Tarybinė lietuvių poezija" (Vilnius, 1950), antologija rusų kalba "Poezia Litvi" (Vilnius, 1950), o taip pat rinkiniai "Lietuvių poezija. XIX amžius" (Vilnius, 1955), "Audroms siaučiant" (Vilnius, 1955).

Dalis periodikoje išspausdintų ir rečiau sutinkamų B. Pranskaus literatūrinės kritikos darbų yra paskelbta jo knygoje "Lietuvių literatūros gretose" (Vilnius, 1959).

Reikšmingą darbą B. Pranskus atliko surinkdamas ir paskelbdamas lietuvių proletarinės literatūros atstovų kūrybą. Jo pastangų dėka 1960–1962 metais pasirodė Arturo Regračio, Bonaventūro Pauliukevičiaus, Andriaus Dabulevičiaus, Aleksandros Merkytės rinktiniai raštai, o taip pat daugelio mažiau pasireiškusių poetų ir rašytojų kūrybos rinktinės, paskelbtos knygoje "Po raudonąja vėliava" (Vilnius, 1956), "Kovos keliais" (Vilnius, 1961).

B. Pranskus parašė įvadą A. Maginsko "Rinktinei" (Vilnius, 1950). Jis vienas pirmųjų plačiau išnagrinėjo lietuvių proletarinės literatūros pradininkų Vinco Kapsuko, Juliaus Janonio, Arturo Regračio kūrybą. Pagal savo tematiką šios rūšies darbams artimas yra B. Pranskaus mokslinis-tiriamasis darbas "Spalio revoliucija ir lietuvių literatūra", pasirodęs atskiru leidiniu (Vilnius, 1957 ir 1958).

Lietuvių literatūros istorijos tyrinėtojo ir kritiko B. Pranskaus darbo vaisiai atsispindi taip pat tokiuose Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuose kaip "Tarybinės lietuvių literatūros istorijos apybraiža" (Vilnius, 1956), kurioje jis parašė tris skyrius ir "Lietuvių literatūros istorija", kurios antrajam tomui (Vilnius, 1958) jis parašė įvadą ir dešimt skyrių. Vienas iš akademinės "Lietuvių literatūros istorijos" trečiojo tomo antrosios dalies knygos autorių ir redaktorių yra taip pat Bronius Pranskus.

Tarybų Lietuvos skaitytojai šiltai sutiko 1962 m. pasirodžiusią B. Pranskaus atsiminimų knygą "Artimieji toliai", kuri ir savo turiniu, ir stiliaus ypatybėmis yra vienas geriausių memuarinės lietuvių literatūros pavyzdžių.

NAGRINĖJO IŠEIVIJOS RAŠYTOJUS

Jau po B. Pranskaus mirties išėjo jo stambus mokslinis tiriamasis darbas "Proletarinė lietuvių literatūra" (Vilnius, 1961), kuriame pirmą kartą yra susisteminta proletarinės lietuvių literatūros istorinė raida. Šiame veikle yra išnagrinėta ir išėivijoje pasireiškusių proletarinės literatūros atstovų: Rojaus Mizaros, Seno Vinco-Jakščio, Rojaus

Židžiūno, Jono Kaškaičio, Stasio Jasilionio, Kazio Genio ir kitų rašytojų kūryba.

Reikšminga yra B. Pranskaus poeto kovotojo, lietuvių proletarinės literatūros puoselėtojo, marksistinio lietuvių literatūros reiškinų vertintojo, tarybinių literatū draugystės ugdytojo ir ilgamečio pedagogo veikla. Visą savo gyvenimą žengdamas petys į petį su Komunistų partija, jos nurodytu keliu ištikimas lietuvių tautos sūnus ir tarybinis patriotas, internacionalistas Bronius Pranskus išvarė plačią vagą lietuvių socialistinės kultūros ugdymo, lietuvių literatūros mokslo išvystymo srityje.

PALIKO DAUG KŪRINIŲ

Pažymėdama Broniaus Pranskaus nuopelnus tarybinė vyriausybė buvo apdovanojusi jį Lenino ordinu, suteikusi jam Lietuvos TSR nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardą.

1964 m. gegužės 7 d. profesorius Bronius Pranskus mirė nuo staiga ištikusio jį širdies smūgio. Jis yra palaidotas Vilniuje, Antakalnio kapinėse, kur amžinai ilsisi daug įžymių Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjų.

B. Pranskaus literatūrinis palikimas yra tikrai įspūdingas. Jį sudaro jo paties 10 knygų — eilėraščių rinkiniai, poemos, literatūros mokslo darbai, atsiminimai. Nemaža knygų rengiant spaudai, B. Pranskus dirbo redakcinėse kolegijose. B. Pranskaus sudaryta išspausdinta yra 21 stambi knyga. Aštuoniolikai knygų jis parašė pratarmes, palydėdamas jas į visuomenę. Dvidešimt dviejuose kolektyviniuose darbuose B. Pranskus yra paskelbęs savo mokslinių straipsnių, savo grožinės kūrybos pavyzdžių. Daug jo straipsnių yra įvairiuose periodiniuose leidiniuose. Literatūros mokslo darbuotojų uždavinys yra kruopščiai surinkti tą literatūrinį palikimą ir paskelbti jo rinkinius raštus, kaip yra nutarusi Tarybų Lietuvos vyriausybė.

Vilniaus universitetas teisėtai didžiuojasi, turėjęs savo profesorių tarpe tokį kūrybingą mokslininką ir pedagogą, koks buvo Bronius Pranskus.

VYTAUTAS PUTNA (lino raižinys)

K. Dockus

Brangus ir neužmirštamas

V. Putnos gimimo 75-osioms metinėms

KONSTANTINAS BOGDANAS

Vartant pageltusius lietuvių profesionalių dailininkų pirmųjų parodų katalogus, greta mūsų dailės veteranų M. K. Čiurlionio, P. Kalpoko, A. Žmuidzinaučiaus randame ir Vytauto Putnos pavardę. Kas tai? Kodėl apie jį, kaip dailininką, nebuvo kalbama buržuaziniiais laikais! Juk prieš pirmąjį pasaulinį karą lietuvių dailininkų buvo tiek mažai. Juk to meto lietuvių dailės draugija vienijo toki mažą paletės meistrų skaičių!

Tiesa, 1914 metų "Lietuvių dailės Draugijos" parodų Vilniuje kataloge po Vytauto Putnos, gi-

musio Kauno gubernijoje, vardu matome trijų kūrinių pavadinimus: "Ant jūros kranto", "Ulan-koje" ir "Veranda", o Kauno parodoje taip pat trys darbai: du paveikslai, pavadinti "Aguonos", ir vienas "Veranda". Tai ne taip jau daug, palyginus su kitų dailininkų kūrinių sąrašu. Tačiau ir jų autorius dar visai jaunas berniokas -- Rygos dailės mokyklos moksleivis.

Bet ne dėl to apie jo kūrybą ir vėliau buržuaziniai kritikai nekalbėjo. Tų darbų autorius buvo legendarinis pilietinio karo didvyris, įžy-

mus Tarybinės Rusijos karžygy. Gyvenime taip susiklostė, kad dailininko teptuką talentingas dailės mokyklos auklėtinis pakeitė į kardą, ginanti darbo žmonių iškovojimus, Spalio revoliucijos sukurtą Tarybų valstybę. Tik dėl to buržuaziniai dailės istorijos apologetai "užmiršo" dailininko Vytauto Putnos vardą.

Džiugu, kad tarybiniais metais dailininko Boleslovo Motūzos iniciatyva buvo surinkta medžiaga apie šlovingą lietuvių tautos sūnų ne tik kaip įžymų politinį komisarą, karvedį ir diplomata, bet ir kaip dailininką, pirmųjų lietuvių dailės parodų dalyvį.

Šiandien Vytautui Putnai būtų 75 metai. Jis gimė valstiečio Kazimiero Putnos šeimoje Molėtų valsčiuje. Vargingoje vaikystėje jam teko pajusti ir skurdą ir alkį, ir piemenuko dalią. Iš prigimties Vytautas buvo labai gyvas, viskuo besidomintis vaikas. Gabumais piešti stebino kaimynus, protavimu ir mokslo domėjimusi atrinkė dėmesį ir dvarininkų tarpe. Deje, truputį pamokius taisyklingo lenkiško rašto, dvarponių globa ir pasibaigė.

Kaip atsitiko, kad Vytautas Putna tapo dailininku? Gražiai apie tai pasakojo "Pravdos" korespondentas A. Serafimovičius savo rašiny "Politinis komisaras", pirmą kartą išspausdintame "Pravdoje" 1918 metų gruodžio 24 dieną; ten cituojami paties Putnos žodžiai: "Gerai piešdavau mokykloje; mokytojas sako: "Tau mokyti reikia". Prašau tėvą, kad leistų. O jis griežtai pasakė: "Mes -- prašciokai, gyvename laukuose ir miškuose, čia mums skirta, čia ir tu triūsk". Tėvas pasiuvo man aulinius batus. Tai buvo įvykis. Aulinius batus. Aulinius batus -- visą laiką basam miško berniukui. Aš norėjau juos ant rankų nešioti. Bet aš juos tyliai nunešiau ir slapčiomis pastačiau tėvui po lova. Iš tėvo pasiėmiau tris rublius, palikau tėvo namus, ir išėjau pusplikis, basas miškais ir laukais į nežinomus miestus. Tik prisiečiau sau, kad čia ne vagystė, kad iš pirmo uždarbio tuos pinigus nusiųsiu tėvui. Ir dar prisiečiau: kad ir kaip būtų sunku, nors tektų mirti badu, nerašysiu tėvui, kol neatsistosiu ant kojų. Ir žodį ištesėjau. Kur ir kuo tik nedirbau. Ir pas batsiuvi mokiniau ir pas kirpėją, ir pas šaltkalvį, ir pas tapytoją, ir visur gėriau kruviną karčią mokinio taurę. Pagaliau susitapiau penkrublių, pirmuosius penkis rublius, ir pasiūčiau juos tėvui. Gavęs tuos pinigus, tėvas, geležinis senis, ilgai žiūrėjo į juos, ir pasididžiavimu nušvito jo veidas. Ne dėl to jis labai apsidžiaugė, kad sūnus, kuri visi manė žuvus, atsirado, bet dėl to, kad jis prasimušė savo rankomis, kad išplėšė iš motinos žemės, tokios rūsčios laukų ir miškų vaikams, išplėšė iš jos pirmąjį uždarbį. "Gyvenk, sūnau!" -- tarė tėvas. Tai buvo jo palaiminimas".

Taip Vytautas Putna pradėjo mokslus Rygoje. Čia jis sutiko ir 1905 metų revoliuciją. Gyvendamas, dirbdamas kartu su lietuviais, latviais ir rusais dailininkais, Vytautas Putna gerai suprato bendrą visų tautų sunkią dalią. Rygoje susiformavo jo pažangi pažiūra socialiniais klausimais, jis tapo aktyviu revoliucinio judėjimo dalyviu.

Mokydamasis amatų mokykloje, Vytautas Putna neužmiršta savo pamėgto piešimo. Ypač jį sudomina latvių dailininkų R. Zarinio bei J. Tilbergo piešiniai, jų kūryba. 1910 metais surengta Lietuvių dailės draugijos paroda, tais pačiais metais lietuvių pavyzdžiu suorganizuota latvių dailininkų paroda tiek paveikė jauną Rygos amatų mokyklos mokinį, kad jis ryžosi tapti dailininku.

Ir štai septyniolikmetis Vytautas Putna savo atkaklumu bei dideliu darbu sėkmingai išlaikė stojamuosius egzaminus į Rygos dailės mokyklą. Išsipildė jo svajonė -- jis mylimo tapytojo Janio Tilbergo mokinys.

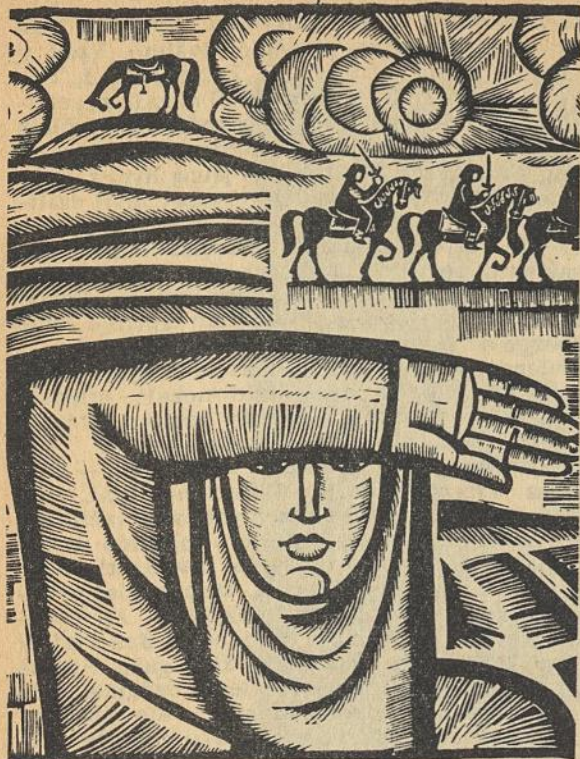
Nelengvos buvo Vytauto Putnos mokymosi sąlygos. Bet čia, be tiesioginio mokslo, stiprėjo jo politinės pažiūros, brendo būsimo žymaus karvedžio charakteris ir pasaulėžiūra. "Čia pradėjau darytis susipratusiu socialistu, -- prisimena Vytautas Putna. -- Nesąmoningai, kaip pas tėvą, kaip ir visuose mumyse, valstiečiuose, tarp laukų ir miškų, gyveno nuolatinis kovos jausmas, visada pasirodžiusio išsiveržti priešinio jausmas. Mačiau, kaip puikiai gyveno baronai, besimokantys mokykloje. Aš skurdau, jie buvo negabūs, o mane profesoriai ir dailininkai iš kitų išskirdavo kaip gabų. Aš vos galėjau užkalti kapeiką blogiems dažams, blogiems teptukams, drobei įsigyti, o šie visko turėjo pakankamai, ir visa tai geros kokybės. Baronai niekino mane už tai, kad aš gyvenau skurdžiau, o aš juos už tai, kad jie buvo negabūs. Suprantate, aš negalėjau būti niekuo kitu, kaip bolševiku".

Pažangioji inteligentija, jos revoliucinės nuotaikos buvo artimos jaunam dailininkui. Jis aktyviai dalyvavo bendroje internacionalinėje kovoje už šviesią darbo žmonių ateitį. Būdamas giliai išspręsęs, mokėdamas lietuvių, latvių, lenkų ir vokiečių kalbas, Vytautas Putna dalyvavo lietuvių klubo darbe, dažnai sakydavo agitacines kalbas prieš caro autokratiją, organizavo socialistų ratelius. Už pažangią mintį bei revoliucinę veiklą V. Putna buvo pašalintas iš mokyklos.

Tačiau pradėtosios veiklos, piešimo bei straipsnių rašymo V. Putna nenutraukė. Vilniuje penkiomis kalbomis išleistame žurnale "Meno diena" greta M. K. Čiurlionio darbo reprodukcijos, V. Briusovo, J. Kupalos, A. Lasto eilėraščių buvo išspausdintos dvi Vytauto Putnos antiimperialistinės karikatūros. V. Putna piešia žurnalams viršelius ir vinjetes, drąsiai ir originaliai užfiksuoja jį supantį pasaulį, originaliais piešiniais atskleidžia socialinio gyvenimo tikrovės vaizdus. Albumas visada kartu su juo,

Ir vėliau, būdamas Tarybinės Armijos gretose, Vytautas Putna vežiodavosi savo albumus, bet politinio komisaro pareigos ir vadovavimas divizijai pilietinio karo metu nedavė galimybės puoselėti pamiltą meno šaką -- dailę. Jis suprato politinio komisaro pareigų atsakingumą ir nors labai troško meno -- visą savo energiją ir kūrybą atidavė revoliucijos reikalui.

Ryškūs lietuvių tautos talentas -- Vytautas Putna -- visada liks brangus ir neužmirstamas.

LIETUVĖ MOTINA

Tu atėjai prie sudeginto kaimo
ir atsiklaupusi įbėrei saują karščių pelenų
į drobinę skarelę
ir paslėpei užantin.

Ir daužėsi juodas vanagas prie širdies,
ir tu nuėjai namo.

Tavo kojas lietė žolė, akmuo ir upelis.
Laukinė obelis kvietė į savo pavėsį.
Ir baltos rugių varpos glaustėsi prie tavo rankų,
O po krūtine virpėjo dar neatėjęs į šitą žemę, —
kai tu nuėjai namo, ant aukšto kalno.

Ant aukšto kalno
tu nusilenkei rytams ir vakarams,
pietums ir šiaurei,
tu atrišai drobinę skarelę —
ir vyturis raudonas pakilo į dangų.

O tu nuėjai
rauti linų,
duonos kepti
ir sūnaus migdyti...

Janina Degutytė

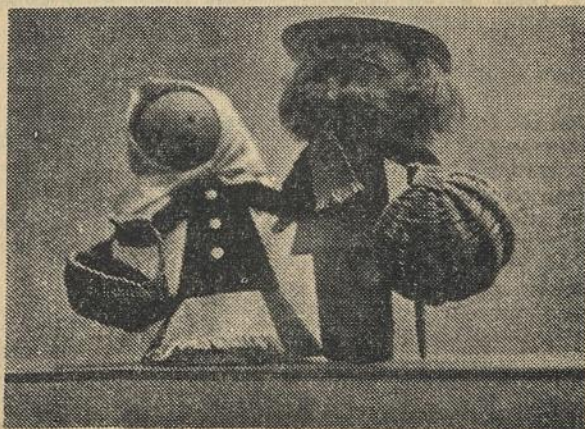
PAGONYBĖ

Tu — užgesusio laužo liepsna
Ir žvaigždžių negyvų šviesa.
Mėlynajam amžių dugne
Guli protėvių mano dvasia,
Pagonybės ataušęs akmuo
Ir šventųjų aukų pelenai —
Lyg gaida tolimos dainos,
Lyg tušti apleisti namai.

... Viską atmenu — buvo naktis
Ant dienos netikrų krantų.
Ir lyg žyvas — pagonių ugnis —
Tarp aštrių Europos dantų.
Ir įkaitusioj kalvių šviesoj
Kalėm kuokas, kardus ir kirvius.
Ir gūdžioj pirmapradėj tamsoj
Gynėm žemiškus savo dievus.
Buvo mūšis — didžiulėj naktį, —
Žemė kraujo nespėdavo gert.
Mes atlaikėm, mes buvom tvirti.
Tik dievai mūsų ėmė pavargt.
Ir kažkas apraudojo draugus,
Laužė baltas rankas ties brąsta.
... O paskui buvo rytas, dangus,
Buvo duona — šilta ir keista.
Pasidarė erdvu ir tylu,
Ir šviesu — lyg geram sapne.
Ir pajutom tada, kaip gilų
Šičia amžių melsvam dugne...

Mes žinojom — ateis vėlesni
Nuo kitų, pranašautų dienų
Ir supras, kokia buvo ugnis
Iš šaltų, negyvų pelenų.

Jonas Marcinkevičius

Lietuviškas suvenyras „Išėjome grybauti“...

“Mano dėdė Balys buvo puodžius, -- pasakoja skulptorė Ona Lipekaitė-Preškienienė, -- Vaikystėje su didžiuliu smalsumu ilgai žiūrėdavau, kaip ant žiedimo rato gruoblėtomis rankomis jis išsukdavo tai išsipūtusius ašočius, tai didelius ramių linijų “polivonus”.

Žavėjimasis forma, linija, gal būt, ir pastūmėjo būsimąją dailininkę studijuoti skulptūrą.

Šiandien O. Lipekaitė-Preškienienė švenčia penkiasdešimties metų jubiliejų. Tai viena iš nedaugelio lietuvių moterų dailininkių, pasirinkusių nelengvą ir sudėtingą skulptorės specialybę.

“Jaunystėje susipažinti su dailės kūriniais man beveik neteko, -- prisimena skulptorė, -- nežinojau nė vieno garsaus tapytojo, grafiko ar skulptoriaus, bet buvau nuovoki. Bažnyčioje, žiūrėdama į “šventųjų” paveikslus ir skulptūras, galvodavau, kad jie ne visai gerai sukurti, kad juos reikia pataisyti”.

1942 metais jubiliatė įstojo į Vilniaus Dailės akademiją. Jai, kaip ir visai pokario metų skulptorių kartai, didelę įtaką turėjo Juozo Mi-

DAINA ŽMOGUI

ROMAS ALEKNA, Meno istorikas

kėno pedagoginė veikla ir kūryba. “Juozas Mikėnas, -- sako skulptorė, -- mus išmokė suprasti skulptūros esmę, teisingai pajusti jos plastinę kalbą, mokėti kūrybiškai panaudoti senas nacionalines liaudies skulptūros tradicijas. Profesorius Petras Aleksandravičius puikus pedagogas, ugdė teisingus profesinius įgūdžius, suvedant skulptūrinės formas ir detales. Pirmaisiais studijų metais didelį poveikį man darė profesoriaus Antano Gudaičio piešimo dėstymas. Tai taip pat būtina skulptūrai”.

Pradėjus kūrybinį darbą, tematiką nulėmė dailininkės santykiai su aplinka, žmonės, tarp kurių ji gyveno. “Aš augau kaime, gerai pažinau kaimo žmogaus gyvenimą, mylėjau ir myliu dorą ir darbštų lietuvių žemdirbį. Todėl jis dominuoja ir mano kūryboje”.

Tokiuose O. Lipekaitės-Preškienienės kūrinuose, kaip “Žvejas”, “Kumelė”, išryškėja pačios brangiausios menininkės savybės -- veikti žiūrovą monumentalumu, lakoniška meno kalba. “Žvejo” skulptūra įkvėpta pakilios darbo romantikos. Plačiai atsistojęs ant Baltijos kranto, rankose laikydamas tinklą, į toli žvelgia žvejas. Jo dingame, ramiame judesyje -- dvasinė jėga, stichijos užgrūdintas žmogus. Atsisakiusi detalizavimo, ši monumentalų paveikslą menininkė sukūrė lakoniškomis, apibend-

rintomis skulptūrinėmis masėmis.

Pastaraisiais metais skulptorės sukurtos figūrinės kompozicijos pasižymi dar turtingesne plastine kalba. Tokios yra skulptūros “Kolūkyje” (1965), “Darbininkas” (1967) ir kt. Pastaroji skulptūra monumentalaus charakterio, persunkta darbo romantika; iškeliamas žmogaus pasitikėjimas savo jėgomis.

Dailininkės kūryboje svarbią vietą užima ir skulptūriniai portretai. Tokie darbai, kaip “Mergaitės galva” (1962), “Pasieniečio Vasilijaus Kiseliovo portretas” (1965), “Genutės R. portretas” (1965), “Dailininkė I. Naginskaitė” (1963), “Liaudies gynėjas” (1967), atskleidžia turtingą vidinį žmogaus pasaulį.

“Dailininkė I. Naginskaitė” -- vienas iš poetiškiausių pastaraisiais metais sukurtų darbų. Skulptorės poezija žmogaus paprastume, jo vidiniame susikaupime. Šiame portrete menininkė pasiekė vienybę tarp pasirinktos idėjos ir formos. Linijų muzikalumas, apibendrintas formos išreiškimas suteikia portretui epinį skambesį.

Skulptorės O. Lipekaitės-Preškienienės kūryba -- tai daina žmogui. Jos darbai jau daugelį metų žavisi respublikinių ir visasąjunginių parodų lankytojas. Tikime, kad ateityje dar daug kartų susitiksim su jos naujais kūriniais.

MOKSLO PASAULYJE

AR GALIMA KRYPTINGAI KEISTI PAVELDIMUMĄ?

Į KLAUSIMUS ATSAKO TSRS MOKSLŲ AKADEMIJOS BENDROSIOS GENETIKOS INSTITUTO VADOVAS, ŽINOMAS TARYBINIS MOKSLININKAS, AKADEMIKAS N. DUBININAS.

Kokie jūsų nuomone yra genetikos kaip mokslo uždaviniai šiuo metu ir netolimoje ateityje?

Genetika mes vadiname tą biologijos sritį, kuri tyrinėja paveldimumo ir organizmų kintamumo problemas. Svarbiausias šio mokslo uždavinys — ne tik pažinti, bet ir valdyti dėsningumus, pagal kuriuos kiekvienas gyvis, kiekvienas augalas iš kartos į kartą perteikia tik jam būdingas savybes ir ypatybes.

Organizmuose tokio paveldimumo nešiotojos yra chromosomos — gyvosios ląstelės branduolio mikroskopinės dalelytės. Savo ruožtu kiekvienoje chromosomoje yra dar kelios smulkesnės dalelytės — chromonomos, savo išvaizda primenančios ploniausius siūlus. Kaip tik juose, tuose siūluose, ir yra stambiamolekuliniai cheminiai junginiai — nukleino rūgštys. Be jų negali egzistuoti jokia gyvybė, nes gyvuose organizmuose joms priklauso svarbiausias vaidmuo baltymų biologinėje sintezėje, perduodant paveldimumo požymius ir savybes.

Štai kodėl vienu pirmaeilių savo uždavinių šiuolaikinis mokslas laiko šių tikrai "stebuklingų" nukleino rūgščių sandaros ir savybių atskleidimą. Šią problemą tyrinėja daugelis T. Sąjungos mokslinio tyrimo įstaigų. Jų tikslas — žmogui suteikti galingą priemonę organizmų paveldimumui valdyti, vaizdingai kalbant, žmogų paversti, gyvulių ir augalų konstruktoriumi, galinčiu pertvarkyti bet kokias gyvulio ar augalo savybes pagal numatytą planą, pagal gerai patikrintą projektą.

Ką jūs galite pasakyti apie tarybinių genetikų laimėjimus šioje srityje?

Mes šiandien galime pareikšti, kad geno ir chromosų cheminė prigimtis atskleista. Aktyviai tyrinėjami ir nukleino rūgščių sintezės genetiniai pagrindai. Molekulinės biologijos institute, pavyzdžiui, visiškai išaiškinta vienos tokių rūgščių — RNK grupės cheminė sudėtis. Tai didžiulis pasaulinės reikšmės laimėjimas. Mūsų instituto molekulinės genetikos laboratorijoje stebima, kaip kai kuriems cheminiams junginiams veikiant keičiasi genų molekulės — ne stichiškai, o griežtai nustatyta kryptimi, kurią šiam procesui suteikia žmogus. Be to, mes esame įvairių mutacijų liudininkai. Pavyzdžiui, veikiant svetimoms nukleino rūgščių molekulėms, keičiasi bakterijų funkcijos ir sandara.

Viena galingiausių priemonių, kurios pagalba žmogus gali paveikti žemės ūkio augalų paveldimumą yra radiacinės ir cheminės atrankos metodas. Ši genetikos sritis Tarybų S-joj dabar itin plačiai vystosi.

Įdomūs, pavyzdžiui, rezultatai, gauti eksperimentuojant mikroorganizmus. Radiacijai ir kai kuriems cheminiams junginiams — mutagenams — veikiant pavyko gauti labai produktyvias bakterijų formas, kurios išskiria žymiai daugiau mums reikalingų antibiotikų ir amino rūgščių, negu jų paprastos rūšys.

Tą patį galima pasakyti ir apie žemės ūkio augalus. Radiacinės atrankos metodo dėka gautos naujos įdomios bulvių veislės,

M ū s ū

v ie š k e l i a i

Teka vieškelių upės ir neša mus
| dar gimsiančių miestų salas,
| eilėraščius dar teberašomus,
| klaidas kaip klastingas uolas.

Plaukia vieškeliai... Mylimės. Plūstamės.
Dūžta laivas — gaminam plaustus.
Kai nesiseka, kartais nullūstame
Ir nullūdinam kartais kitus.

Nebepastebim savojo švyturio,
O jis vejasi mus iš paskos.
Ir, pradėję kažin kur nuo vidurio,
Grįžtam savo pradžios vėl ieškot.

Plaukia vieškeliai... Aušros ir nemigos
Atsispindi balkšvam danguje.
Ieškom laimės aukščiausios ir žemiškos,
Ir nenorim apkerpėt su ja.

Ta kelionė ir laimė ta dviguba,
Kaip Čiurlionio svaja — dviem planais.
Stovi eglės padangių sargyboje,
Paukščiai Žemę užkloja sparnais.

J. STRIELKŪNAS

kurios labai atsparios įvairioms ligoms. Išvesta nauja medvilnės veislė, kuri duoda 15 procentų daugiau pluošto, negu buvusios.

Labai įdomios yra naujos kviečių veislės. Jos ne tik labai atsparios ligoms, bet ir turi padidintą baltymų kiekį.

Tarybinio mokslo paruošti nauji metodai jau duoda apčiuopiamus rezultatus selekciijoje. Į atranką ir kryžminimą įjungiami daug naujų augalų formų, kurios sudaro labai įdomų fondą vėlesniam selekciniam darbui.

Atradimai genetikos srityje tokie reikšmingi, kad mes pagrįstai galime pareikšti: kaip tik jai priklauso pagrindinės pozicijos biologijoje. Atskleisdama paveldimumo materialią prigimtį, ši žinių sritis davė tokius reikšmingus, tokius svarbius faktus, jog jie tapo mokslinio materializmo biologijoje pagrindu. Šie faktai nepaprastai akivaizdžiai patvirtina dialektinį materializmą ir daro jį vis taiklesniu mokslininko-tyrinėtojo ginklu.

A. Skirutytės grafika — „Bočių giesmė“.

Prisiminimai

Išsiilgau, šventoji, tavųjų krantų,
Pavasario potvynio, pievų plačių,
Kai slėnius dabina geltonos purienos
Praeivis sustoja grožėtis ne vienas.
Skaidraus vandenėlio, dugno smėlėto,
Bangelių sruvenimo, juodo verpeto,
Ir vaikiško juoko ant balto smėlyno,
Lakštučių suokimo šakose karklyno.
Šiandieną Tave aš regiu tik sapne,
Likimas man lėmė palikti Tave.

Kad aš mokėčia dainą sukurti,
Skausmus ir džiaugsmus joje įlieti,
Aš apdainuočia Lietuvos pilis,
Kurios mūs bočius nuo priešų gynė.
Šiandien jos dungso lyg nusiminę,
Iš jųjų žvelgia sena gadynė.
Aš apdainuočia su dūmais gryčią,
Tamsią pirkaitę, gražią seklyčią,
Girnas ir piestą — pirkaitės turtą.
Kampe pušinę — šluotą užburta,
Prie galo gryčios rūtų darželį
Diemedžio krūmą, baltą berželį.
Viską, aš viską dainon įliečia,
Ką prisiminti ašen galėčia.

K. ŽAKEVIČIENĖ

KOVOJĘS DĖL MUŽIKŲ TEISYBĖS...

(130-OSIOMS K. KALINAUSKO GIMIMO
METINĖMS)

ONA MAKSIMAITIENĖ

Pilka miline apsivilkusi, nuo seno po pasauli vaikšto teisybė... Taip sako žmonės. Gal todėl, kai turguje ant vežimo pasilypėdavo pilkamilinis valstietis, jo balsas nutildydavo turgaus triukšmą. Apie žemę ir laisvę būdavo jo kalba. Apie teisybę, nes Konstantinas Kalinauskas kovai dėl jos atidavė savo gyvenimą. Seniai, labai seniai tai buvo.

K. Kalinauskas gimė 1838 metų vasario 2 dieną. Jis buvo kilęs iš bežemių Gardino gubernijos bajorų. Mastaulianų dvare jo tėvas turėjo drobės audimo dirbtuvę. 1855 m. jis baigė Svisločės progimnaziją ir, papildomai pasirošęs, studijavo Peterburgo universitete. 1860 m. jį baigė teisės mokslų kandidato laipsniu. Konstantino brolis Viktoras, dirbęs Peterburgo viešojoje bibliotekoje, talkininkavo Vilniaus archeografinėi komisijai, kaupdamas medžiagą iš Lietuvos istorijos. Padedamas broliui, K. Kalinauskas pažino Lietuvos senovę, pamatė lenkų siekimus praeityje pajungti Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos žemes. Studijuodamas Peterburge, jis dalyvavo pažangių studentų veikloje.

Tai buvo laikai, kai Rusijos caras Aleksandras II ėmėsi reformų. Tačiau jos nepatenkino nei pažangiųjų rusų visuomenės sluoksnių, nei pavergtųjų tautų. Lietuvoje, kaip ir kitur, brendo pasipriešinimas.

Istraukos iš K. Kalinausko "Laiško iš po kartuvių":

"...Broliai mano, brangieji muzikėliai!.. Gaila palikti gimtąją žemę ir tave, brangioji mano liaudie. Krūtinė stingsta, širdį skauda, bet negaila žūti už tavąją tiesą! Priimk, liaudie, nuoširdžiai mano priešmirtinį žodį, nes jis lyg iš ano pasaulio tavo gerovei parašytas...

Nera, brolau, didesnės laimės šiame pasaulyje, kai žmogus gali būti išmintingu ir mokytu. Tik tada jis gali būti sąmoningas ir gyventi pasiturintai, o pasimeldęs Dievui, užsitarnauti dangų, nes praturtinta mokslu išmintis skaidina širdį ir žadina kilnų tikslą...

...Todėl, liaudie, kai tik pajusi, kad Tavo broliai nuo Varšuvos kovoja už tiesą ir laisvę, tai ir tu nelik užpakalyje, bet pagriebusi ką gali,

K. Kalinauskas

dalgi, kirvi, visu būriu eik kovoti už savo žmogišką ir liaudišką teisę, už savo tikėjimą, už savo gimtąją žemę...

...Lik sveika, muzikiškoji liaudie, gyvenk laimingai ir laisvai, ir kartais prisimink savo Jaską (taip jis pasirašydavo -- RED.), kuris žuvo už tiesą Tavo gerovei".

1863 m. sausio 22 d. prasidėjo sukilimas Lenkijoje. Lietuvos komiteto, pasivadinusio Laikinaja Lietuvos ir Baltarusijos valdžia, priešakyje buvo K. Kalinauskas. Vasario 1 d. buvo paskelbtas manifestas. Tuo manifestu buvo suteiktamos visiems lygios teisės, užtikrinama, kad valstiečiams bus nemokamai atiduota ta žemė, kurią jie dirbo, bežemiams, dalyvaujantiems sukilime, žadama ne mažiau 3 margų žemės ir raginama stoti į kovą.

Lietuvoje prasidėjus Muravjovo terorui, dvarininkai šalinosi sukilimo. Tiesa, birželio mėnesį Vilniuje buvo sudaryta Koalicinė sukilimo vadovybė. Joje vėl buvo "raudonųjų" atstovai K.

Kalinauskas ir V. Malachovskis, Vėliau K. Kalinauskas liko Nacionalinės vyriausybės įgaliotų komisarų Lietuvai. Vienu metu buvo ketinta veikti nepriklausomai nuo Varšuvos. Tačiau keitimai taip ir nebuvo įgyvendinti.

Vilniuje jis slapstėsi svetimais vardais, nuolat keisdamas butus. 1864 m. sausio 28 d. (senoju stiliumi) jį suėmė. Ir tardomas jis nešdavė savo kovos draugų. Parodymuose jis kaltino caro valdžią dėl jos daromų skriaudų Lietuvai. K. Kalinauskas buvo nužudytas Vilniuje, Lukiškių aikštėje. Išliko jo po karo lauko teismo nuosprendžio rašytas laiškas "iš pokartuvių" — lyg testamentas kovoti prieš engėjus. Išdidus ir nepalūžęs mirė šis žmogus, kovojęs dėl žmonių teisybės.

STEPONAS IŠ VILNIAUS

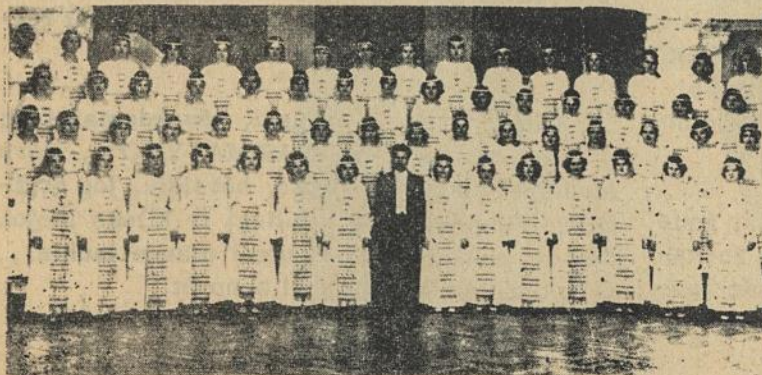
Ilgai buvo manoma, kad pirmieji žinomi lietuviai muzikai profesionalai gyveno XVII a. Tačiau nauji archyvinės medžiagos tyrinėjimai parodė, kad dar XVI a. Krokuvoje karaliaus kapelos muzikų tarpe buvo dainininkas, to meto papročiu vadintas pagal kilimo vietą, — Steponas iš Vilniaus arba Steponas Vilnietis. Vienintelė žinia apie jį randama XVI a. vidurio kapelos „jaunuolių dainininkų“ (adolescentes cantores) sąrašė.

Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Zygmantas I skyrė dėmesio ir muzikai. 1543 m. prie Jogailos koplyčios Vavelyje Zygmantas I sudarė 10-ties vyrų „rorantistų“ chorą. Choro pavadinimas kilo iš lotyniško žodžio „rorare“ — rasoti („Rorate coeli...“ — „Raskite dangūs...“ yra pirmieji vienos advento maldos žodžiai).

Krokuvoje dailės ir muzikos srityje tuo metu didelę įtaką turėjo užsieniečiai. Pastarieji buvo kviečiami, daugiausia pageidaujant Zygmanto I žmonai Bonai Sforcai, kilusiai iš Italijos. Senoji karališkoji kapela 1520 m. buvo reorganizuota ir papildyta italų muzikais. Iš Vokietijos buvo pakviesta keletas gerų instrumentalistų. Gana gausioje karaliaus dvaro kapeloje XVI a. buvo dainininkai, vargonininkai, liutnininkai, fleitistai, obojistai, trimitininkai, arfininkai, klavicimbolistai, viržininkai. Specialiai parinktų muzikų tarpe į kapelą buvo pakviestas ir Steponas iš Vilniaus. Matyti, jis buvo nemažų vokalinių ir muzikinių gabumų žmogus.

SFNA SENUTĖLĖ. Šioje nuotraukoje matote 131 metų senutę Zofiją Miniotienę. Ji gimusi dar baudžiavos laikais, 1837 metais. Gražus tai amželis, vertas didelės pagarbos. Zofija gyvena Vilniaus rajono Antavilių invalidų namuose.

Lietuvos Lengvosios pramonės ministerijos pavyzdinis moterų choras "Aidas". Meno vadovas ir dirigentas Juozas Vanagas. Chormeisteris ir koncertmeisteris Viktoras Budrevičius.

MOTERŲ CHORAS "AIDAS"

Lietuvos TSR Lengvosios pramonės ministerijos pavyzdinis moterų choras "Aidas" susikūrė 1958 m. Chore dalyvauja įvairių specialybių 90 dalyvių. "Aido" repertuare yra virš 95 tarybinių liaudies dainų ir klasikinių kūrinių. "Aido" choras yra davęs 234 koncertus bei aplankęs Rygą, Taliną, Lvovą, Užkarpatę, Kijevą ir kitus Tarybų Sąjungos miestus. 1963 ir 1965 metų chorų konkursuose yra iškovojęs respublikos absoliutaus moterų chorų laureato vardą, 1963 m. suteiktas pavyzdinio choro vardas. "Aido" chorą organizavo ir jam vadovauja Juozas Vanagas.

IEVA MIZARIENĖ,
Centro sekretorė

LLD reikalai

Kai skaitysite šį "Šviesos" numerį, aš jau būsiu Tarybų Lietuvoje. Vykstu su mano mylimo Rojaus palaikais. Brangiąjam man draugui su škaudančia širdimi atlieku pataravinę patarnavimą...

Jeigu greitu laiku negausite į laiškus atsakymų, prašau kantrybės. Prieš išvykdamas bandau reikalus sutvarkyti taip, kad Komiteto nariai galėtų darbą tęsti kaip jis iki šiol buvo vykdomas. LLD reikalų padėti tvarkyti prisimė: pirmininkė K. Petrikienė, vice-pirmininkas Jonas Gasiūnas, išdininkas Povilas Venta, Antanas Bimba, Jonas Grybas ir Lilija Kavaliauskaitė, nors ji ir nėra šio Komiteto narė. Visais reikalais rašykite į Centrą, kaip iki šiol.

Ypatingai prašyčiau narių nevilkinti užsimokėti mokesčių už 1968 metus. Kuopų sekretoriai galite daug pasidarbuoti.

Šiais metais bus naujam Centro Komitetui rinkimai. Kaip žinom, pagal mūsų konstituciją, nominacijas reikėtų pradėti liepos mėn. pradžioje. Bet kadangi vasaros metu kuopų susirinkimai arba būna neskaitytini, arba visiškai neįvyksta, tad nominacijas atidėjome iki rudens.

Atrodo, kad mūsų draugijos nariai gaus dar vieną labai įdomią knygą. Tai bus žurnalisto Alberto Laurinčiuko veikalas apie juodosios rasės žmones, "Juodasis Kraujas". Komitetas rūpinasi šią knygą užsakyti.

Taigi, prie dviejų jau numatytų knygų — M. Meškauskienės "Atsiminimai" ir Jono Ga-

siūno "Mano dešimtmečiai Amerikoje" — bus ir trečioji.

Malonu, kad Antano Bimbos knyga "Klesti Nemuno Kraštas" taip gražiai sutinkama tiek Amerikoje, tiek Lietuvoje. Gauname laiškų iš narių, iš draugų Lietuvoje, skaitome Lietuvos laikraščiuose, žurnaluose recenzijas. Visur ir visi pasisako labai entuziastiškai.

Centre vis gauname daugiau laiškų iš angliškai kalbančiųjų žmonių, kurie ieško žinių bei faktų apie lietuvius, apie Lietuvą. Vieni domisi Amerikoje gyvenančiais lietuviais, kiti Tarybų Lietuvą, ir jos gyvenimu bei žmonėmis. Mes visiems bandome suteikti žinių ir atsakyti į laiškus, kiek tik mūsų jėgos leidžia.

Praėjusiais metais "Šviesos" skaitytojus supažindinau su laišku iš Indijos, kuriame žmogus teiravosi apie lietuvių kalbą, mūs pačius, literatūrą ir t. t. Dabar šis žmogus, Mr. G. C. Ghosh, su mumis palaiko nuolatinį ryšį, rašo laiškus, o mes jam pasiunčiam literatūros.

Liepos mėnesyje įvyks Lietuvių Darbininkų Susivienijimo suvažiavimas Worcester, Mass. Žinau, kad delegatais bus nemažas LLD narių skaičius. Tikiu, kad rasime progos susitikti, tarp kita, pasikalbėti LLD reikalais.

Taigi, mielieji draugai, išvykdamas į tėvų kraštą, sakau, "IKI PASIMATYMO". Nors širdis skausmą prislėgta, bet tikiu, jog grįždama žinosiu, kad naudingi ir kilnūs idėjos darbai ir nuoširdūs draugai manęs laukia... O ko daugiau žmogus gali benorėti!

Ieva Mizarienė